

ROČENKA PAMIATKOVÝCH VÝSKUMOV 2010

Pamiatkový úrad Slovenskej republiky
Bratislava 2012

Ročenka pamiatkových výskumov 2010

Vydal: © Pamiatkový úrad Slovenskej republiky Bratislava, 2012

Zodpovedná redaktorka: PhDr. Katarína Kosová

Zostavila a texty upravila: Mgr. Martina Orosová

Fotografie: archív autorov a Archív PÚ SR

Jazyková redaktorka: Mgr. Mária Riháková

© *Grafická úprava:* Mgr. Bronislava Porubská

Výroba CD: DISKUS, s. r. o., Partizánske

Autori výskumov:

Ing. Zdenko Bobáň, Ing. arch. Martin Bóna, Ing. arch. Róbert Erdélyi, Mgr. Barbora Glocková, Ing. arch. Ivan Gojdič, Mgr. Michaela Haviarová, Mgr. Marian Havlík, Mgr. Peter Horanský, Mgr. Igor Hovorič, doc. Ing. arch. Nad'a Hrašková, PhD., Ing. arch. Peter Hudák, PhD., Ing. arch. Ľudmila Husovská, CSc., Ing. arch. Magdaléna Janovská, Ing. arch. Peter Kling, Ing. arch. Adriana Klingová, Mgr. Renáta Kollárová, Dr. Ing. arch. Ján Krcho, PhD., Mgr. Edit Kušnierová, Mgr. Luboš Kürthy, doc. PhDr. Magdaléna Kvasnicová, PhD., Ing. Miroslav Matejka, Ing. arch. Alexander Németh, PhDr. Mária Novotná, Mgr. Milan Piatrov, Mgr. Elena Sabadošová, Ing. arch. Zuzana Sentelíková, PhDr. Mária Smoláková, CSc., Mgr. Eva Spaleková, doc. PhDr. Zuzana Ševčíková, CSc., Mgr. Michal Šimkovic, Mgr. art. Andrej Štafura, Mgr. Jozef Tihányi, PhDr. Norma Urbanová, Ing. arch. Barbora Váchová, PhDr. Zuzana Zvarová, Mgr. Kristína Zvedelová, PhD., Ing. arch. Jaroslava Žuffová, CSc.

Autorské práva vyhradené. Akékoľvek rozmnožovanie textu, fotografií a grafických materiálov len s predchádzajúcim písomným súhlasom autorov.

Náklad: 500 ks

ISBN 978-80-89175-55-0

Editorská poznámka na úvod

Pamiatkové výskumy realizované podľa zákona NR SR č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov sú od roku 2003 bežnou realitou pamiatkarskej praxe pri poznávaní a obnove národných kultúrnych pamiatok a objektov v pamiatkovom území, či samotných pamiatkových území. Doteraz však odbornej i širšej verejnosti chýbala podrobnejšia informácia o realizovaných výskumoch a ich výsledkoch. Zoznam výskumov a iných materiálov preukovaných v Odborno-metodickej komisii Pamiatkového úradu SR sme síce uverejňovali vo výročných správach Pamiatkového úradu SR, aj v časopise Informátor Archívu Pamiatkového úradu SR, ale bol to len kusý výpočet s názvom pamiatky, jej lokalizáciou a hlavnými autormi výskumnej dokumentácie. Medzeru v informovanosti o poznatkoch získaných výskumnou činnosťou čiastočne zaplňame publikovaním v revue pre kultúrne dedičstvo Pamiatky a múzeá či v zborníkoch Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok. Samozrejme, niektorí autori výskumov majú ambíciu publikovať svoje závery aj v iných domácich i zahraničných tlačiaroch. K čitateľovi sa však napriek tomu dostáva len mizivé percento skutočne realizovaných výskumov a poznatkov získaných o slohovom vývoji pamiatkových objektov. Na návrh na obnovu, zachovanie a prezentáciu pamiatkových hodnôt sa v akademických štúdiách väčšinou úplne zabúda.

Pamiatkový úrad SR preto prichádza s novou edíciou, ktorej cieľom je zaplniť medzeru v informovanosti o pamiatkových architektonicko-historických, umelecko-historických a urbanisticko-historických výskumoch, ktoré sa realizujú na území Slovenska. Do obsahu budú zaradené pamiatkové výskumy, ktoré boli predložené na rokovanie Odborno-metodickej komisie Pamiatkového úradu SR v uplynulom kalendárnom roku. Texty nie sú ponímané ako odborné vedecké štúdie, poskytujú len orientačnú informáciu o skúmanom objekte, jeho základnú charakteristiku, prehľad stavebného vývoja a slohové zaradenie, a v krátkosti sumarizujú základné princípy obnovy a celkovú koncepciu prezentácie pamiatkových hodnôt.

Štruktúra publikácie je postavená na lokalitnom princípe, to znamená, že príspevky nasledujú v abecednom poradí zohľadňujúc v súčasnosti platné názvy obcí, miestnych častí a ulíc, v ktorých sa skúmané pamiatky nachádzajú. Pri názve objektu sme vychádzali z platného unifikovaného názvu národnej kultúrnej pamiatky, resp. pamiatkového objektu, tak ako je zapísaný v Ústrednom zozname pamiatkového fondu SR. Pre bližšiu identifikáciu objektu uvádzame aj parcelné čísla a skutočnosť, či sa pamiatka nachádza v chránenom území. Druh výskumu uvádzame podľa platného zadania a okrem hlavných autorov sme pridali aj informáciu

o spolupracovníkoch, ktorí sa podieľali na čiastkových prácach či špecializovaných výskumoch. Nasleduje stručná charakteristika objektu, jeho stavebno-historický vývoj a návrh na obnovu. Súčasťou príspevkov sú aj obrazové prílohy s grafickou dokumentáciou slohovej analýzy a fotodokumentáciou. V prípadoch, keď nám autori výskumov nedodali potrebný podkladový materiál, sme vychádzali z textov posudkov a stanovísk Odborno-metodickej komisie Pamiatkového úradu SR a ako ilustráciu sme použili dokumenty z Archívu Pamiatkového úradu SR.

Edícia Ročenka pamiatkových výskumov má svoje limity, napriek tomu dúfame, že poskytne aspoň základnú informáciu o pamiatkových výskumoch, ktoré sa realizujú na území Slovenska ako súčasť výkonu štátnej správy krajských pamiatkových úradov v súvislosti s aktívnou obnovou pamiatok a prinesie jasné informácie o tomto druhu odbornej činnosti, realizovanej špecialistami s osobitnou odbornou spôsobilosťou na vykonávanie pamiatkových výskumov.

Zároveň vyjadrujeme poďakovanie všetkým autorom a autorom, výskumníčkam a výskumníkom, ktorí s nami aktívne spolupracovali na zostavení prvého čísla ročenky a nezištne poskytli do publikácie svoje texty, fotografie a grafické dokumentácie. Veríme, že myšlienka novej edície si nájde svojich priaznivcov a aj v ďalších rokoch budeme môcť prinášať čitateľom aktuálne informácie o slovenských pamiatkových výskumoch.

Martina Orosová

Obsah

Editorská poznámka na úvod	2
<i>Mgr. Luboš Kürthy, Mgr. Barbora Glocková</i> Banská Bystrica , Meštiansky dom, Námestie Štefana Moyzesa 4	6
<i>doc. PhDr. Magdaléna Kvasnicová, PhD.</i> Banská Štiavnica , Meštiansky dom – Hellov dom, Akademická 8	10
<i>Mgr. Luboš Kürthy, Mgr. Barbora Glocková</i> Banská Štiavnica , Meštiansky dom – Jungov dom, Andreja Kmeťa 9	14
<i>Mgr. Luboš Kürthy, Mgr. Barbora Glocková</i> Banská Štiavnica , Meštiansky dom, Námestie Svätej Trojice 20	18
<i>Mgr. Michal Šimkovic</i> Banská Štiavnica , Radnica, Radničné námestie 1	22
<i>Mgr. Michal Šimkovic</i> Banská Štiavnica , Meštiansky dom s areálom, Spojná 5	25
<i>PhDr. Zuzana Zvarová, Mgr. Peter Horanský, Ing. Miroslav Matejka</i> Bojnice , Hrad – Kaplnka sv. Jána Kapistránskeho a juhozápadné krídlo	27
<i>Mgr. Elena Sabadošová, Mgr. Marian Havlík</i> Bratislava , Kostol sv. Martina, Rudnayovo nám. 1	31
<i>Mgr. Elena Sabadošová</i> Bratislava , Palác s areálom – bývalý prepoštský palác, Kapitulská 19	34
<i>PhDr. Zuzana Zvarová</i> Bratislava-Čunovo , Kaštieľ a sýpka, Petržalská a Schengenská ulica	38
<i>Ing. arch. Ivan Gojdič, Mgr. Michaela Haviarová, Mgr. Kristína Zvedelová, PhD.</i> Cífer-Pác , Kostol sv. Petra a sv. Pavla s areálom	42
<i>Ing. arch. Jaroslava Žuffová, CSc.</i> Dechtice , Kostol a kláštor františkánov sv. Kataríny Alexandrijskej – Katarínka	45
<i>Mgr. Luboš Kürthy, Mgr. Barbora Glocková</i> Drahňov , Kaštieľ	49
<i>Ing. arch. Alexander Németh, Ing. Zdenko Bobáň</i> Gabčíkovo , Budova Technických služieb	53
<i>Ing. arch. Jaroslava Žuffová, CSc.</i> Holíč , Kaštieľ s areálom – severovýchodný bastión, Zámocká 391	54
<i>Ing. arch. Ľudmila Husovská, CSc., Ing. arch. Barbora Váchová, Ing. arch. Róbert Erdélyi</i> Holíč , Manufaktúra na majoliku – továreň, Bernolákova 4/386	57
<i>Mgr. art. Andrej Štafura, Mgr. Edita Kušnierová</i> Horná Mičiná , Evanjelický a. v. kostol – organ	61
<i>doc. PhDr. Zuzana Ševčíková, CSc.</i> Horné Lefantovce , Kláštor a park – Veľký kaštieľ	63

<i>Ing. arch. Ivan Gojdič, Ing. arch. Peter Hudák, PhD.</i> Hurbanovo-Bohatá , Kúria a park – Ordódyovská kúria, Novozámocká 14	66
<i>Mgr. Kristína Zvedelová, PhD.</i> Ilava , Prícestný hostinec, Mierové námestie 20	69
<i>Ing. Miroslav Matejka, Mgr. Michal Šimkovic</i> Kamenica , Hrad	72
<i>Ing. arch. Ľudmila Husovská, CSc., PhDr. Norma Urbanová</i> Kluknava , Medená huta – budova amalgamácie	75
<i>Ing. arch. Ivan Gojdič, Ing. arch. Peter Hudák, PhD., Mgr. Marián Piatrov</i> Komárno , Kostol sv. Rozálie, Nám. L. Kossútha 4	78
<i>Ing. arch. Martin Bóna</i> Kostoľany Pod Tribečom , Kostol sv. Juraja	81
<i>PhDr. Norma Urbanová</i> Košice , Budova vojenského súdu a väznice, Baštová 6	84
<i>Mgr. Luboš Kürthy, Mgr. Barbora Glocková</i> Košice , Tlačiareň, Čajkovského ul. č. 2	86
<i>Ing. arch. Ivan Gojdič, Mgr. Jozef Tihányi</i> Košice , Meštiansky dom, Dominikánske nám. 11	90
<i>Mgr. Luboš Kürthy, Mgr. Barbora Glocková</i> Košice , Meštiansky dom – byt č. 5, Hlavná 43	93
<i>PhDr. Norma Urbanová</i> Košice , Meštiansky dom, Hlavná 54	97
<i>Mgr. Luboš Kürthy, Mgr. Barbora Glocková</i> Košice , Meštiansky dom, Hlavná 75	100
<i>PhDr. Norma Urbanová</i> Košice , Reedukačný ústav s areálom – Komenského ústav, Komenského 73	104
<i>Mgr. Luboš Kürthy, Mgr. Barbora Glocková</i> Košice , Bytový dom, Kováčska 32	106
<i>Dr. Ing. arch. Ján Krcho, PhD., Ing. arch. Zuzana Senteliková</i> Košice , Meštiansky dom, Pri Miklušovej väznici 3	109
<i>Ing. arch. Alexander Németh, Ing. Zdenko Bobáň, Mgr. Marian Havlík</i> Kráľovičove Kračany , Kaštieľ a park	113
<i>Ing. arch. Ľudmila Husovská, CSc., doc. Ing. arch. Naďa Hrašková, PhD., Mgr. Igor Hovorič</i> Kremnica , Meštiansky dom, Nám. SNP 5/38	115
<i>Ing. arch. Martin Bóna, Mgr. Michal Šimkovic</i> Lednica , Hrad	119
<i>PhDr. Zuzana Zvarová, Ing. Miroslav Matejka</i> Lednica , Kostol sv. Jána Nepomuckého	122
<i>Ing. arch. Magdaléna Janovská, Mgr. Eva Spaleková</i> Levoča , Kostol sv. Jakuba, Námestie Majstra Pavla 3	124

<i>Ing. arch. Magdaléna Janovská, PhDr. Mária Novotná</i> Levoča , Meštiansky dom, Námestie Majstra Pavla 47	127
<i>Ing. arch. Magdaléna Janovská</i> Likavka , Hrad Likava	131
<i>PhDr. Norma Urbanová</i> Markušovce , Pamiatková zóna Markušovce	134
<i>Ing. arch. Ivan Gojdič, Ing. arch. Peter Hudák, PhD., Mgr. Marián Piatrov</i> Močenok , Kostol sv. Klimenta, Športová 1202	138
<i>Ing. arch. Alexander Németh, Ing. Zdenko Bobáň</i> Modra , Vinohradnícky dom, Štúrova 32	142
<i>Mgr. Michal Šimkovic</i> Nitra , Hrad – priekopa, Námestie Jána Pavla II. 7	145
<i>PhDr. Zuzana Zvarová, Ing. Miroslav Matejka</i> Nitra , Kanónia a ohradný múr, Námestie Jána Pavla II. 2 a 4	147
<i>Ing. arch. Ivan Gojdič, Ing. arch. Peter Hudák, Mgr. Marián Piatrov</i> Pezinok , Kaštieľ – komínové hlavice, Mladoboleslavská 5/1114	151
<i>Mgr. Luboš Kürthy, Mgr. Barbora Glocková</i> Poprad-Spišská Sobota , Meštiansky dom, Sobotské nám. 1751/52	155
<i>PhDr. Norma Urbanová, Ing. arch. Adriana Klingová, Ing. arch. Peter Kling</i> Spišské Vlachy , Meštiansky dom, Požiarnická 40	159
<i>Mgr. Elena Sabadošová</i> Svätý Jur , Kostol sv. Juraja, Horné predmestie 18	163
<i>PhDr. Norma Urbanová</i> Šahy , Župný dom – radnica, Hlavné námestie 1	167
<i>PhDr. Mária Smoláková, CSc.</i> Štiavnické Bane , Banský úrad – budova banskej správy	169
<i>Ing. arch. Jaroslava Žuffová, CSc.</i> Trnava , Kostol sv. Mikuláša s areálom – základy karnera, Námestie sv. Mikuláša 1	172
<i>Ing. Miroslav Matejka, Mgr. Michal Šimkovic</i> Veľká Čalomija–Pustý Kostol , Kostol – ruina	175
<i>Mgr. Renáta Kollárová</i> Žilina , Meštiansky dom – Folkmanovský dom, Bottova 1	178
Pamiatkové výskumy nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok prerokované Odborno-metodickou komisiou Pamiatkového úradu SR v rokoch 2003 — 2009	181

BANSKÁ BYSTRICA

Meštiansky dom

Námestie Štefana Moyzesa 4, č. ÚZPF 2338/0, č. parc. 1333, okres Banská Bystrica, súčasť pamiatkovej rezervácie

Architektonicko-historický a umeleckohistorický výskum

Autori: Mgr. Luboš Kürthy, Mgr. Barbora Glocková

Spolupráca: Ing. arch. Július Lišaník – výskum krovových konštrukcií a spolupráca na spracovaní grafickej časti

Charakteristika skúmaného objektu

Trojpodlažný meštiansky dom s čelnou fasádou orientovanou do Námestia Š. Moyzesa na severnom okraji historického jadra Banskej Bystrice je súčasťou pôvodne stredovekej radovej zástavby južnej strany námestia (*Oberre Gasse*). Zároveň je situovaný priamo pred objektmi barbakánu a radnice v južne orientovanom úseku opevnenia mestského hradu. Objekt sa rozprestiera na mierne nepravidelnej parcele, ktorá sa hĺbkovo rozvíja severojužným smerom, a ktorú na južnej strane ohraničovala historická, tzv. Nová ulica (*Neue Gasse*). Už na mapách z roku 1589 je zreteľné, že úzka parcela v južnej časti s nezastavaným pozemkom korešponduje so súčasnou parcelou.

V súčasnosti ide o trojpodlažný, čiastočne podpivničený hlavný objekt s trojtraktovým dispozičným riešením (pôvodne samostatné suterénne priestory pod západným a východným traktom), na prvom nadzemnom podlaží s prejazdom v strednom trakte, na ktorý nadväzuje západné trojpodlažné nepodpivničené dvorové krídlo (fragment pôvodného dvorového krídla s nadstavbou dvoch podlaží). Trojtraktová dispozícia s aditívne radenými priestormi sa s menšími obmenami opakuje v rámci hlavného objektu na všetkých nadzemných podlažiach s tým, že hlavný komunikačný priestor (trojramenné schodisko) je v súčasnosti situovaný v strednom priestore západného traktu a presvetľuje ho veľkoryso koncipovaný svetlák vyvedený do úrovne podstrešia. Pôvodne mal objekt aj ďalšie východné dvorové krídlo (historická trojkrídlová dispozícia), pričom obe dvorové krídla siahali až na koniec dvora, na ktorý sa v hĺbke parcely organicky napájala záhrada. Hlavný objekt je zastrešený sedlovou strechou s murovaným štítom. Keďže dom bol v uplynulých desaťročiach využívaný na obytné a obchodné účely a pravidelne udržiavaný, jeho celkový technický stav možno hodnotiť ako vyhovujúci. V interiéri sa v pomerne veľkom rozsahu zachovali vrstvy stredovekých, renesančných a barokových omietok, temer celoplošne omietková vrstva historizujúcich úprav z konca 19. storočia. Zachovala sa aj veľká časť historických kovových a drevených prvkov z druhej polovice 19. až prvej tretiny 20.

Hlavná severná fasáda objektu

Južná dvorová fasáda objektu

storočia. Hodnotné exteriérové omietky boli predovšetkým na južnej dvorovej fasáde odstránené takmer celoplošne (len fragmentárne nálezy stredovekých a mladších historických vrstiev). Na uličnej fasáde sa okrem partera zachovala mladšia vrstva eklektickej plastickej výzdoby v temer nedotknutom rozsahu s drobnými lokálnymi poškodeniami v miestach vystavených zatekaniu. V súvislosti s rozsiahlou obnovou a nadstavbou staršieho objektu koncom 19. storočia bola realizovaná nová konštrukcia krovu. Jej technický stav ako celku je vyhovujúci, avšak bude potrebné zvážiť rozsah lokálnych doplnkov a opráv.

Stavebno-historický vývoj

Stavebný vývoj objektu charakterizujú dve zásadné stredoveké vývojové etapy, keď na mieste terajšieho trojpodlažného blokovo uzavretého objektu s vnútorným dvorovým krídlom stála dvojica pôvodne samostatných jednotraktových podpivničených objektov. Až pomerne neskoro, v renesančnom období, sa dvojica domov zlúčila do jedného celku s trojtraktovou pôdorysnou schémou a dvorovým krídlom. Spomenutý charakter objektu čiastočne pozmenili mladšie dostavby v priebehu 18. a 19. storočia (predovšetkým nadstavba tretieho nadzemného podlažia).

Z prvej stavebnej etapy datovanej rámcovo do **14. – 15. storočia** bol v prednej časti západne orientovaného traktu terajšieho domu identifikovaný najstarší objekt (nálež skoseného juhovýchodného nárožia staršieho objektu v sonde S1 – S1b), ktorý bol až druhotne pristavaný k staršiemu stredovekému domu na príľahlej západne orientovanej parcele (sonda S12 – S12b). Tradičná dispozičná schéma objektov z tohto obdobia (jednotraktová a trojpriestorová) sa mohla uplatniť aj v tomto prípade, pričom sa zachovala len predná jednopriestorová murovaná časť (pravdepodobne reprezentatívna predná izba), zatiaľ čo zadný dvojpriestor mohol byť realizovaný v menej trvácnom materiáli (napr. zrubová konštrukcia). Otázna ostáva existencia a datovanie staršieho pivničného priestoru pod primárnym objektom (sonda S04), ktorý pokrýva sutina a jeho murivá sú neprístupné. Výrazne odlišná skladba muriva na východnej stene prejazdovej chodby terajšieho objektu, ako aj jeho nejednoznačné, pravdepodobne druhotné previazanie v sonde S21, umožňujú predpokladať súbežné jestvovanie druhého, pôvodne samostatného jednotraktového objektu v prednej časti východne orientovaného traktu.

V druhej stavebnej etape v období **15. až začiatku 16. storočia** dochádza k pôdorysnému rozšíreniu oboch starších stredovekých objektov, vzájomne oddelených priechnou uličkou smerom do hĺbky terajšej parcely. Oba podpivničené dvojpodlažné jednotrakty jednoznačne nadobudli trojpriestorovú pôdorysnú schému. Na dvorovej fasáde neskorostredovekej prístavby východne orientovaného objektu bola identifikovaná primárna omietková úp-

Centrálny schodiskový priestor so svetlíkom a časťou historického zábradlia

Detail ostenia vstupu s nábehom segmentového záklenku a vpravo s druhotne zamurovaným renesančným okenným otvorom

rava so sivým náterom (sonda S26). V oboch prípadoch sa zachovali samostatné vstupy vedúce do suterénov priamo z dvora, ktoré boli situované vždy v osi južnej obvodovej steny (sondy S07 a S014, pričom v sonde S014 a S28 boli identifikované kamenné ostenia pôvodne mierne zahroteného vstupného portálu bez profilácie).

Tretiu stavebnú etapu možno zaradiť do **druhej polovice 16. až 17. storočia**. Okrem vzniku zaklenutia pôvodne jednotného priestoru v zadnej časti východného neskorostredovekého objektu (č. 1.14 – 1.18) v podobe neskorogotickkej sieťovej klenby s terčíkmi sa definitívne zlúčila dvojica domov do jedného trojtraktového celku so stredovou prejazdovou chodbou, ktorá bola zaklenutá poľami krížovej klenby s hrebienkami (plán z roku 1589). Pivnice východnej časti boli zároveň s fungujúcim pôvodným južným vstupom sprístupnené priamo z prejazdu a v západnej časti, v miestach dnešného schodiska, sa zachovali negatívne odtlačky deštruovaného zaklenutia renesančného schodiskového ramena (sondy S8 – S9 a S12 – S12b). Datujúcim tvaroslovným prvkom ostáva symetricky rozvrhnutá plastická štuková výzdoba zaklenutia predného priestoru na prvom nadzemnom podlaží východného traktu (prelom 16. a 17. storočia). Vo dvore bol pristavený samostatne stojaci jednopodlažný nepodpivničený objekt s jednotraktovou dispozíciou.

V štvrtej stavebnej etape v **druhej polovici 18. až začiatkom 19. storočia** patril dom podľa daňového súpisu rodine Kolbenheyerovcov, ktorá uskutočnila v objekte len menšie úpravy – vstup do pivníc západného traktu priamo z prejazdu (dnes zamurované, sonda S03), pristavenie masívneho odľahčujúceho pásu na južnej strane prejazdu pre presklenú lodžiu na druhom nadzemnom podlaží, zaklenutie priestorov druhého nadzemného podlažia. Zrejme vzniklo aj dnes už neexistujúce východné dvorové krídlo, ktorého datovanie a pôdorysný rozsah môže upresniť len archeologický výskum.

S nasledovníkmi Kolbenheyerovcov súvisela piata stavebná etapa datovaná do **druhej polovice 19. až začiatku 20. storočia** (pred 1918), ktorí realizovali nadstavbu tretieho nadzemného podlažia. S ňou bola spojená aj realizácia dosiaľ jestvujúcej krovovej konštrukcie so svetlíkom nad hlavným schodiskom. V súvislosti s vytvorením nového schodiska s reprezentatívnym historizujúcim portálom bol tiež vytvorený nový vstup do pivničných priestorov pod západným traktom. Hlavná časť teraz už trojpodlažného objektu získala novú reprezentatívnu fasádu s historizujúcou novorenesančnou plastickou výzdobou. Vo dvore sa vytvorilo západné dvorové krídlo po prepojení pôvodne samostatného renesančného dvorového objektu s hlavnou časťou, pričom nadstavali druhé a tretie nadzemné podlažie. Jednotlivé podlažia nadstavby prepojili s hlavným objektom prostredníctvom presklenej verandy. Podľa mapových podkladov je zrejmé, že na prelome storočí, najneskôr pred rokom 1913, muselo dôjsť k radikálnemu zbúraní východného dvorového krídla aj s priečnym ramenom.

Zaklenutie priestoru č. 1.07 v prednej časti hlavného objektu (2. polovica 16. storočia)

V rokoch **1918 až 1929** došlo okrem menších úprav v podobe prečlenenia priestorov k radikálnej zmene plastickej výzdoby hlavnej fasády, ktorá vymenila svoj historizujúci novorenesančný charakter za v tomto čase už rovnako prežitú, hoci predsa len modernejšiu eklektickú výzdobu.

Návrh obnovy

V priestoroch dvojice suterénov pod západným a východným traktom hlavnej časti objektu sa zachovali historické neskorostredoveké a renesančné úpravy povrchu muriva v podobe odtlačkov debnenia na vytečenej ložnej malte zaklenutia. Pri ich obnove vylučujeme uplatnenie nových povrchových úprav (škárovanie cementovou alebo vápenno-cementovou maltou, či použitie novodobých kamenných obkladov) a s ohľadom na pôvodný charakter úpravy muriva odporúčame zachovanie ich vzhľadu, prípadne konzervovanie a následné prekrytie historických povrchov (bez mechanickej úpravy podkladu). V prípade rekonštrukcie omietok (remeselné práce) navrhujeme vychádzať z hladenej omietkovej vrstvy s monochromatickým náterom sytej červenej farebnosti z konca 19. storočia, ktorá bola identifikovaná na západnej stene vstupného schodiskového priestoru č. 0.01. V prípade odstránenia sutiny zo zasypaného pivničného priestoru a jeho sprístupnenia bude nevyhnutné odborne posúdiť stavebno-technický stav a príčiny zasypania (napr. statický posudok). Osobitnú pozornosť v nadväznosti s obnovou omietkových vrstiev bude potrebné venovať odbornému reštaurovaniu kamenného tvaroslovného článku – gotického portálu.

Na celkovom vzhľade a členení jednotlivých dvorových fasád a uličnej fasády objektu sa určujúcim spôsobom podpísala vývojová etapa z druhej polovice 19. až začiatku 20. storočia, keď sa v dvoch fázach (1886 – 1918 a 1918 – 1927) dokončilo nielen plastické členenie hlavnej uličnej fasády, ale aj podoba drevených výplní (okenné vý-

plne a presklená dvojpodlažná veranda). Celoplošne navrhujeme rešpektovať najmladšiu historickú podobu hlavnej fasády s terajšou plastickou výzdobou (s možnosťou úpravy terajšieho neslohového parteru podľa historických fotografií), ako aj nečlenených dvorových fasád, ktorá bola v terajšom rozsahu aj s drevenými výplňami definovaná v druhej polovici 19. až začiatkom 20. storočia. Práce na odbornom zabezpečení a rekonštrukcii omietkových vrstiev a náterov s historickými výzdobami na hlavnej fasáde objektu kvalifikujeme ako reštaurátorské (len v prípade nevyhnutnej rekonštrukcie omietkovej hmoty s plastickými prvkami fasády), zatiaľ čo na nezdobených dvorových fasádach pôjde o remeselné práce (hladená nečlenená omietka s monochromatickým náterom).

Z metodického hľadiska by celkový prístup k pamiatkovej obnove interiéru mal vychádzať, rovnako ako v prípade fasád, z rešpektovania zásady zachovania všetkých historicky hodnotných vrstiev s prezentáciou tej najmladšej zachovanej. V tomto prípade by išlo aj o možnosť reštaurátorskej prezentácie hodnotných renesančných a neskorostredovekých plastických výzdob zaklenutia priestoru č. 1.07 a pôvodne jednotného priestoru č. 1.14

– 1.18 na prvom nadzemnom podlaží (v tomto prípade pôjde nielen o konzervovanie stavu zachovania, ale aj nevyhnutné doplnky úbytkov plastickej výzdoby). Odborné umeleckoremeselné zabezpečenie pod dohľadom reštaurátora predpokladáme aj v prípade prezentácie podstatne mladšej historickej výzdoby v priestore č. 1.03, na východnej stene schodiskového priestoru (č. 1.02), pri doplnkoch chýbajúcej omietkovej hmoty fabiónových rím v miestnosti č. 1.04 a zaklenutia v priestoroch na druhom nadzemnom podlaží. Obdobný prístup s možnosťou analytickej prezentácie v rámci mladšej vývojovej vrstvy predpokladáme v prípade zámeru prezentácie nálezu renesančného okenného otvoru na západnej stene prejazdového priestoru č. 1.01 a dvojice výklenkov na západnej stene pri severozápadnom kúte priestoru č. 1.23.

Dosiaľ jestvujúcu krovovú konštrukciu, a teda i celkový tvar strechy nad hlavnou časťou objektu možno stotožniť s historickým stavom, ktorý je zachytený už na fotografii z obdobia pred rokom 1918. Krov je v dobrom technickom stave (napriek malým či vážnejším lokálnym poškodeniam), schopný naďalej plniť svoju funkciu. ❖

pôdorys prízemí / 1.NP

PAMIATKOVÝ VÝSKUM - dom č. 4 na nám. Š. Moyzesa v Banskej Bystrici, č. ÚZPF SR 2338/0			
Vyracoval: Mgr. Ľuboš Kúrthy, Mgr. Barbora Glaciová			
Alícia: ARCH. - HIST. a UM. - HIST. VÝSKUM			
Výtvor: Schéma rozmiestnenia sond, náleзовých situácií a fotografických záberov, analýza vývoja NKP - pôdorys 1.NP			Dátum: 10/2009 - 01/2010
Mierka: 1:100			Číslo výkresu: 2
Legenda: 14. - 15. storočie 15. - zač. 16. storočie 2. pol. 16. - 17. storočie 2. polovica 18. - zač. 19. storočie 2. polovica 18. - začiatok 20. storočia (pred 1918) 1. tretina 20. storočia (1919 - 1929) 2. polovica 20. storočia (1930 - 1939) - mutné susedných objektov - S sonda, náleзовé situácie < fotografický záber			

BANSKÁ ŠTIAVNICA

Meštiansky dom – Hellov dom

Akademická 8, č. ÚZPF 2499/0, č. parc. 3439, okres Banská Štiavnica, súčasť pamiatkovej rezervácie a Svetového dedičstva UNESCO

Doplnkový architektonicko-historický výskum

Autorka: doc. PhDr. Magdaléna Kvasnicová, PhD.

Spolupráca: Mgr. Mikuláš Čelko – archívny výskum, Ing. Martin Kvasnica – aktualizácia zamerania, počítačová podpora, adjustácia

Charakteristika skúmaného objektu

Objekt sa nachádza v severovýchodnej časti historického jadra Banskej Štiavnice oproti zaniknutému kláštoru dominikánov. Z typologického, architektonického a umeleckohistorického hľadiska patrí k najvýznamnejším stavbám v meste. Do harmonického celku sa v ňom spojili dve gotické, dve renesančné a jedna baroková prestavba. Priestorové a dispozičné riešenie sa muselo prispôbiť náročným terénnym podmienkam. Rozložitý dvojpodlažný, šesťkrídlový, čiastočne podpivničený dom prejazdového typu so sieňou v strednom krídle je založený na nepravidelnom pretiahnutom pôdoryse s dvoma uzavretými nádvoriami s vysunutým uličným krídlom do ulice. Úzkou čelnou južnou a pozdĺžnou juhovýchodnou fasádou je dom orientovaný do Akademickkej ulice. Zadné krídlo je bočnou fasádou orientované do terénnej terasy. V zadnej časti parcely je situovaná neudržiavaná záhrada oddelená od domu oporným múrom s kamenným schodiskom. Hmoty jednotraktových dvojpodlažných krídiel vytvárajú dve samostatné nádvorie, prepojené stredným, hmotovo najmohutnejším a najvyšším trojtraktovým krídlom, ktoré má na prízemí v celej šírke stredného traktu sieň. Dom je priechodný komunikáciou paralelnou s ulicou cez štyri kamenné portály. V západnom a severnom kúte dolného nádvorie sú schodiská s lodžiou na poschodí. Krov tvorí kombinácia vešadla s hambáľkovou sústavou pravdepodobne z 18. storočia. Plochy fasád sú hladké, uličná fasáda je vertikálne členená renesančným arkierom a horizontálne korunnou fabiónovou rímou. V nádvoriach sa nachádzali drevené pavlače, dnes deštruované. Objekt je v havarijnom stave, jeho stavebno-technický stav je kritický.

Stavebno-historický vývoj

Slohová analýza sa opiera o predchádzajúcu výskumnú dokumentáciu Projektového ústavu kultúry z roku 1981. Doplnujúci výskum identifikoval osem stavebných

Juhovýchodná fasáda, celkový pohľad

Dvorová fasáda predného JZ krídla

etáp. Najstarším gotickým jadrom domu z obdobia **pred polovicou 15. storočia** bol zadný klenutý priestor pod svahom z kamenného lomového muriva s polkruhovým kamenným vstupným portálom so skosenou hranou a malým vetracím okienkom. Prízemná stavba mohla niesť drevenú nadstavbu. Neskorogotická stavebná fáza z **prelomu 15. a 16. storočia**, spojená s kamenným murivom s úlomkami tehál, znamenala výstavbu veľkého prízemného trojosového domu s oknami s tordovanými pätkami. Dom zaberal celý rozsah stredného krídla až k dnešnej uličnej čiare. V renesančnej etape v **druhej polovici 16. storočia**, ktorú charakterizuje miešané murivo s využitím sekundárnych článkov, neskorogotický dom radikálne prestavali, rozšírili juhozápadným smerom o tri jednotraktové krídla a nadstavali o jedno podlažie. Stredný trakt prekryli valenou klenbou s hrebienkovými výsečmi s omietkovou iluzívnou sieťou, dosadajúcimi na kamenné kanelované rímsové pätky s farebnou polychrómiou. Vstupy vytvorili z dvoch portálov edikulového typu s bohatou kameňosochárskou ornamentikou. Jedno pristavané krídlo slúžilo na hospodárske účely, ďalšie dve tvoriace nádvorie boli obytné, sprístupnené schodiskami v kútoch nádvorja. Na nádvorí sa nachádzala studňa. Priestory boli zaklenuté krížovými hrebienkovými klenbami, prípadne mali drevené trámové stropy. Fasády mali čierne plošné kvádrovanie a okenné lemy s maľovanou výzdobou. V historických prameňoch zo 17. storočia sa dom označoval ako waldbürgerský s právom výčapu a jeho prvou známou majiteľkou bola Anna Khernová.

Neskororenesančné tehlové murivo z **druhej polovice 17. storočia** bolo využité najmä na záklenkoch, nosné múry mali naďalej miešané murivo. V tejto etape nadstavali hospodársky objekt a uzavreli nádvorie, priestory zaklenuli. Staršie renesančné schodisko, ústiace do novej lodžie orientovanej do nádvorja, ukončili kamennou balustrádou. Lodžia aj balustráda boli bohato zdobené štukovým a maľovaným dekorom s červenou monochrómiou. Nové okná mali profilovanú rímsu a čiernu monochrómiu s iluzívnou výmalbou. Výsledkom prestavby bol neskororenesančný palác, ktorého majiteľom mohol byť bohatý waldbürger a obchodník Tobiáš Schneider, ktorý dom kúpil v **roku 1670. Rok 1684** na mreži na pavlači môže označovať ukončenie rozsiahlej prestavby.

V **prvej štvrtine 18. storočia** sa realizovali barokové úpravy, ktoré zmenili dispozíciu prvého poschodia nad neskorogotickým krídlom. Na severnej strane postavili poschodové jednotrakty, ktoré vytvorili druhé horné nádvorie. Tým sa hmotovo-priestorový vývoj domu uzavrel. Ďalšie úpravy sa týkali vylepšenia technickej infraštruktúry a pohodlia bývania (obslužné komínové otvory). Dom mal hustejší rytmus okenných osí. Všetky okná mali kamenné šambrány s nadokennou a pravdepodobne aj podokennou rímsou. Pomerne vysoké strechy pokrývala šindľová krytina a podkrovie osvetľovali vikiere. Iniciátorom tejto poslednej veľkej prestavby mohol byť Ján Ignác Halvax, vyšší úradník komory, ktorý dom vlastnil v **rokoch 1716 až**

Lodžia so schodiskom v prednom JZ krídle

Priestor č. 119, klenbové výseče so štukovým dekoratívnym prvkom

1729. Veľké kusy sivozeleného kameňa a staršie kamenné články sa vkladali do tehlového muriva ešte aj v klasicistickej etape na **prelome 18. a 19. storočia**, keď sa začala postupná stavebná stagnácia rozvoja objektu. Realizovali sa len menšie stavebné úpravy. Najviac zmien sa udialo na oknách, niektoré kamenné armovania boli odstránené, barokové okenné výplne boli nahradené dvojjitými, osadenými do líca fasády. Uličnú fasádu zjednotila prebiehajúca fabiónová rímsa. Majiteľom domu bol **od 80. rokov 18. storočia do roku 1812** Ján Klauser, ktorý v dome poskytoval ubytovanie. Aj úpravy realizované v druhej polovici 19. storočia sa týkali drobných zmien (tvar a výplne okenných otvorov, nové komíny, štyri dvojkrídlové vstupné brány). Najväčšou úpravou bolo vybudovanie drevených pavlačí na oboch nádvoriach pozdĺž dvorových fasád a drevené schodisko. **V prvej polovici 20. storočia** bol objekt intenzívne využívaný a udržiavaný majiteľmi Ladislavom Hellom s manželkou Žofiou, ktorí v ňom prevádzkovali hostinec a veľkoobchod s vínom, liehom a výrobou octu. O vlastníctvo domu a podniku ich pripravili rasové diskriminačné opatrenia v roku 1941. V druhej polovici 20. storočia prevzal dom do vlastníctva štát a zriadil tu nájomné byty a obchodné prevádzky. Začala sa postupná degradácia a devalvácia objektu, ktorá znamenala jeho zápis na listinu najohrozenejších pamiatok sveta.

Návrh obnovy

Základná pôdorysná a hmotovo-priestorová skladba budovy je záväzná – dvojpodlažný šesťkrídlový dom prejazdového typu, založený na nepravidelnom pôdoryse s dvoma uzavretými nádvormi s vysunutým uličným krídlom do ulice a s výraznými valbovými strechami. Havarijný stav murív si vyžaduje rozsiahle sanačné zásahy do historickej substancie v záujme jej fyzickej záchrany. Pre všetky úpravy, zásahy a adaptácie objektu je rozhodujúca a prípustná metóda konzervácie, v prípade všetkých zachovaných a technicky zdatných štruktúr pamiatkovej substancie budovy metóda rekonštrukcie, v súlade s ktorou sa rekonštruujú pôvodné narušené prvky a situácie, metóda modernizácie je prípustná pre technické a prevádzkové zabezpečenie, ktoré nesmie kolidovať s pamiatkovou substanciou budovy a jej architektonickými a estetickými hodnotami. Nutné je odstrániť nevhodné zásahy z druhej polovice 20. storočia (cementové omietky, betónové podlahy, olejové nátery, kovové zárubne, nevhodné prístavby, dverné a okenné výplne, náletovú zeleň). ❖

Priestor č. 210, pohľad do priestoru od juhu

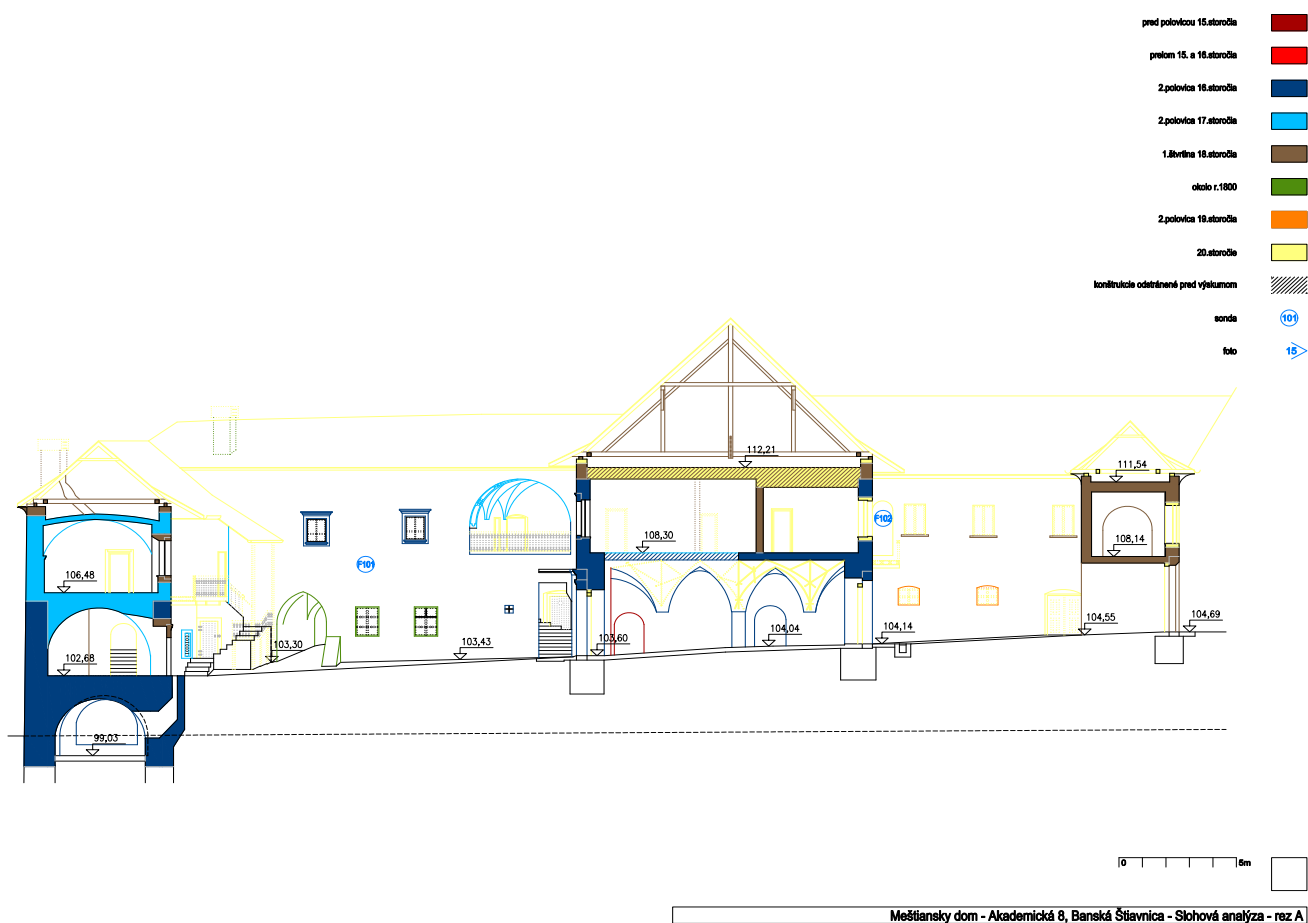
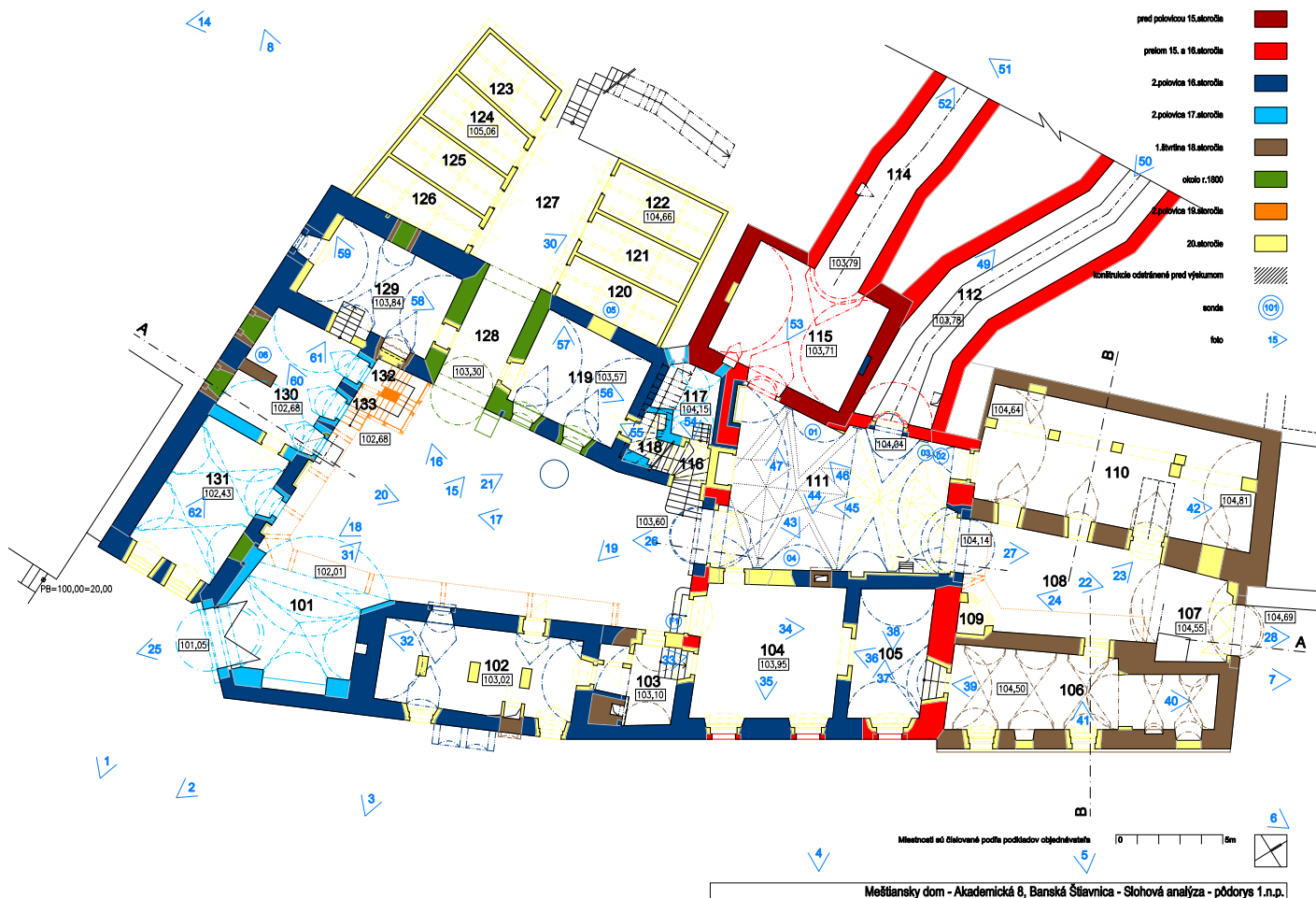

Priestor č. 111, severovýchodná časť siene s klenbou

Krov nad stredným krídlom

BANSKÁ ŠTIAVNICA

Meštiansky dom – Jungov dom

Andreja Kmeťa 9, č. ÚZPF 3340/0, č. parc. 2350, okres Banská Štiavnica, súčasť pamiatkovej rezervácie a Svetového dedičstva UNESCO

Architektonicko-historický výskum

Autori: Mgr. Luboš Kürthy, Mgr. Barbora Glocková

Spolupracovníci: Ing. arch. Július Lišaník – výskum krokových konštrukcií a spolupráca na spracovaní grafickej časti, Mgr. Mikuláš Čelko – archívny výskum

Charakteristika skúmaného objektu

Objekt sa nachádza na území predpokladaného najstaršieho jadra formujúceho sa stredovekého mesta v rámci zistenej sídliskovej aglomerácie, ktorej začiatky spadajú do 13. storočia. Skúmaný štvorpodlažný podpivničený objekt je situovaný v rámci hustej uličnej zástavby južnej strany hlavnej komunikačnej línie mesta a rozprestiera sa na mierne nepravidelnej parcele rozširujúcej sa severným smerom, čím vznikla širšia čelná (severná) a užšia zadná (južná) fasáda. V nadzemných úrovniach má v súčasnosti objekt uzavretú štvorkrídlovú dispozíciu s vnútorným ústredným pravouhlým otvoreným dvorom. Nachádza sa na južnom okraji historického jadra a pamiatkovej rezervácie pod úpäťm Frauenbergu, v blízkosti významnej stavby fortifikačného systému mesta Nového zámku, stavaného v rokoch 1564 – 1571.

Skúmaný objekt je zastrešený dvoma základnými druhmi striech: nad uličnými krídlami od ulice A. Kmeťa a od Striebornej ulice sú historické strechy sedlové so štítmi. Nad severným dvorovým krídlom je nová pultová strecha. Terajší pôdorysný rozvrh skúmaného objektu (štvorpodlažný, štvorkrídlový, čiastočne podpivničený s pôvodne samostatnými suterénmi pod západným a východným krídlom) je výsledkom stavebného vývoja od raného stredoveku do prvej polovice 19. storočia.

Stavebno-historický vývoj

Najstaršiu vývojovú etapu, ktorú možno zaradiť do **druhej polovice 13. storočia**, sa nám podarilo identifikovať v časti murív nachádzajúcich sa vo výškovej úrovni prvého podzemného podlažia. Pri vizuálnom pozorovaní skladby muriva v dvoch samostatných suterénoch, ktoré pôvodne patrili dvom nezávislým objektom, nachádzajúcim sa na západne a východne orientovanom okraji terajšej parcely, boli objavené nálezy riadkovaného kamenného muriva zo zelenkavého andezitu, ktoré spolu s charakteristickým opracovaním ostien dverných ník a

Severná uličná fasáda

Južná uličná fasáda

portálov možno dať do súvislosti s ďalšími nálezmi fragmentov najstaršej zástavby Banskej Štiavnice z 13. storočia. Medzi spoločné znaky skupiny najstarších objektov patrilo ich situovanie v hĺbke terajšej parcely a jednopriestorový pôdorys, pričom polozahĺbené suterény boli prístupné šijovými vstupmi s kolmou orientáciou na čelnú fasádu objektov, ako to bolo v suteréne pod východným krídlom (na severnú obvodovú stenu č. 0.3 s kompletne zachovaným polkruhovo ukončeným portálom a pravouhlým výklenkom na odkladanie svetla [Sonda S1] kolmo nadväzoval úzky priestor č. 0.4, ktorý možno interpretovať ako pozostatok primárnej prístupovej šije).

V mladšom stredovekom období **14. – 15. storočia** sa na mieste skúmaného objektu opätovne vyskytovali na západnom a východnom okraji terajšej parcely dve alebo dokonca tri samostatné stavby, ktoré vzájomne tvorili jeden funkčný, ale nie stavebný celok. Charakterizuje ich nielen spoločná príbuzná skladba muriva a použitých ložných mált, ale aj charakteristické technologické detaily (dverné a okenné otvory majú vo väčšine kamenné ostenia s jednoduchou profiláciou a odľahčujúcim oblúkom vo vrchole – štiepaný kameň kladený na kant v jednom alebo dvoch radoch nad sebou). Suterénne priestory objektu na východnom okraji terajšej parcely získali terajšiu dispozíciu. Zároveň bola zrušená severná prístupová šija a vznikol zrejme nový vstup od západu z dvora. V úrovni prvého nadzemného podlažia sa objekt sformoval ako pozdĺžny jednotrakt s aditívne radenými priestormi. Suterény na západnom okraji terajšej parcely boli pôdorysne rozšírené o ďalší severný priestor (jeho obvodová stena už lícovala s terajšou uličnou čiarou). Pôvodný osovo situovaný vstup zanikol a nahradil ho nový portál (sondy S8 – S8b). Pôvodne pravdepodobne ploché stropy suterénnych priestorov boli nahradené dvojicou valených klenieb. Vo výškovej úrovni prvého a druhého nadzemného podlažia sa v západne orientovanej časti čelnej uličnej fasády zreteľne objavuje vertikálna cezúra – nález severozápadného nárožia staršieho gotického objektu. Obidva gotické objekty boli v zadnej časti po istom čase spojené murovanou stenou (sondy S23 – S24), ktorá ich oddelila od terajšej Striebornej ulice. Čelná fasáda západného objektu lícovala s terajšou uličnou čiarou, zatiaľ čo fasáda východného objektu bola zasunutá v hĺbke parcely. Na mieste terajšieho mázhausu tak vzniklo voľné priestranstvo, na ktorého východnej strane sa mohla pohľadovo uplatniť fasáda východne susediaceho objektu (sonda S35) – vysunutie časti fasády (pravdepodobne až v úrovni tretieho nadzemného podlažia) na konzolkách nesúcich trojicu segmentových oblúkov.

V tretej stavebnej etape **koncom 15. a začiatkom 16. storočia** definitívne dochádza k spojeniu pôvodne samostatných objektov do jedného celku prepojením severovýchodného nárožia staršieho, západne situovaného stredovekého objektu s fasádou susedného východného objektu. Na prvom nadzemnom podlaží tak vznikla severná obvodová stena novoutvoreného mázhausu, ktorý ústil otvoreným oblúkom do vnútorného dvora (sonda S31), a na druhom nadzemnom podlaží bol vytvorený nový dvoj-

priestor, na juhu s dvorovou fasádou (nesenou spomenutým oblúkom). Objekt tak získal trojkrídlú dispozíciu s vnútorným dvorom. Komunikáciu v rámci podlaží čiastočne zabezpečovala pavlač na dvorových fasádach, pričom umiestnenie hlavného schodiskového priestoru logicky predpokladáme už v tejto vývojovej etape na terajšom mieste. Pre datovanie bola dôležitá skupina tvaroslovných článkov predovšetkým na dvorovej fasáde východného krídla (sonda S41) a podschodiskového priestoru č. 1.12 (sonda S20) – na kamenných článkoch bolo identifikované maľované kvádrovanie jednoduchou červenou linkou na hladenej omietke s náterom slonovinovej farebnosti, pričom okolo otvorov bola zároveň realizovaná široká pasparta, ktorá priebežne kopírovala priebeh ich ostení.

V štvrtej stavebnej etape **v druhej polovici 16. až v 17. storočí** sa pristúpilo k dostavbe južnej uličnej fasády, a teda k vytvoreniu južného krídla, ktoré sa v úrovni prvého nadzemného podlažia sformovalo do podoby prejazdového zaklenutého priestoru (sonda S25). Niky dverných a okenných otvorov mali jednoduché segmentové záklenky z tehál kladených v jednom rade na kant (sondy S30, S59b, S44 – S45). Kamenné murivá svojou skladbou pripomínajúce murivo tejto etapy sa v hojnom počte vyskytujú aj v rámci dispozičného riešenia štvrtého nadzemného podlažia, čo umožňuje vysloviť predpoklad o existencii renesančnej nadstavby tohto podlažia (nález niky okenného otvoru s polkruhovo ukončeným kamenným ostentím, sonda S73).

V roku 1751 vlastnili dom dedičia Karola von Jung. Objekt mal dve, prípadne až tri nadzemné podlažia, ale nie celkom dostavané. Jeho dobový stav je čiastočne zachytený na schematických zobrazeniach v pozemkovej knihe mesta z rokov 1751 – 1753, či na vedute mesta od Carla della Martina (1764). Troj- až štvorpodlažný blokovo uzavretý dom tvorí dominantu terajšej Striebornej ulice. Murovaná štítová stena strechy sa nachádza na východnej strane, pričom na hrebeni strechy sa týči vežička štvorcového pôdorysu. Predchádzajúci sondážny výskum fasád z roku 1975 identifikoval najstaršiu neskorobarokovú výzdobu južnej uličnej časti pozostávajúcu z vertikálnych lizénových pásov. **V druhej polovici 18. storočia**, v piatej stavebnej etape, uzavreli stavebný vývoj vnútorného dvora, kde vznikli dve nové fasády (fasáda západného a južného krídla vznikla v súvislosti s posunutím staršieho priechodu severným smerom). V nadväznosti na dvorovú fasádu západného krídla bol vytvorený nový vstup do suterénnych priestorov (sonda S13) a zároveň zasypali severne orientovaný pivničný priestor.

V šiestej stavebnej etape **v prvej tretine 19. storočia** sa utvorila konečná podoba severnej uličnej fasády s plastickou klasicistickou výzdobou (pôvodne s pásovou rustikou prízemia, profilovanými omietkovými šambránami otvorov so suprafenestrami a parapetnými výplňami, horizontálnym členením kordónovými rímsami a vrchnou korunnou rímsou). Podstatne skromnejšiu definitívnu podobu nadobudli aj dvorové fasády s južnou uličnou fasádou (nečlenená plocha, v rámci ktorej sa uplatňujú len výrezy otvorov s jednoduchými plastickými pravouhlými

šambránami bez profilácie – stav zachytený ešte na fotografii z roku 1975).

V druhej polovici 19. až začiatkom 20. storočia sa uskutočnilo len niekoľko stavebných úprav, ktoré nepozmenili celkový charakter skúmaného objektu (v parteri hlavnej fasády vznikol nový výklad a zároveň boli na jej plastickej výzdobe realizované nové vrstvy tmavých, monochromatických náterov). Identickú farebnosť získali aj ostatné hladké fasády. Zároveň boli interiérové priestory prečlenené novými priečkami a v priestore klasicistického schodiska (západné krídlo) vytvorili novšiu konštrukciu nosných stĺpov z tehál a kovovej výstuže. Postupne boli vymieňané aj drevené stolárske prvky (dverné výplne s plošnou lineárnou profiláciou a všetky okenné výplne na fasádach).

Po roku 1945 dom stratil súkromných vlastníkov. V máji 1961 sa vlastnícke práva na dom previedli na československý štát v správe Domovej správy pri MNV. V prízemných priestoroch v tom čase existoval obchod s textilom a v obytných častiach sa nachádzali nájomné byty. Zhoršujúci sa stavebno-technický stav domu v priebehu 60. a 70. rokov minulého storočia sa stal príčinou zrušenia prevádzky obchodu a bývania v nájomných bytoch. V priebehu nasledujúcich troch desaťročí chátranie objektu nezadržateľne pokračovalo až do štádia, keď musela byť odstránená krovová konštrukcia, ako aj všetky narušené trámové stropy na jednotlivých podlažiach. Murivá objektu boli v 80. rokoch nevhodným spôsobom „sanované“ torkrétovaním. Od druhej polovice 90. rokov bolo vypracovaných niekoľko posudkov statického zabezpečenia a na konci prvého desaťročia 21. storočia museli byť realizované nevyhnutné záchranné práce (statické zabezpečenie, nová krovová konštrukcia, nadväzné murárske práce na treťom a štvrtom nadzemnom podlaží).

Návrh obnovy

V prípade čiastkovej alebo komplexnej obnovy objektu budú predmetom pamiatkovej ochrany aj nálezy identifikované počas predchádzajúcich sondážnych výskumov v rokoch 1975 a 1980, prípadne terajším revíznym výskumom. Pri všetkých typoch obnažených murív, ktoré boli v 80. rokoch nevhodným spôsobom „sanované“ torkrétovaním, bude potrebné zvážiť čo najúčinnější spôsob odstránenia dôsledkov tohto zásahu. V suterénoch sa zachovali stredoveké a renesančné úpravy povrchu muriva (odtlačky debnenia), prípadne z mladších vývojových období (16. až 18. storočie) tenké vrstvy stierky, nepravidelne kopírujúcej priebeh lícovaného muriva s vrstvami bielych vápenných náterov. Preto vylučujeme uplatnenie nových povrchových úprav (škárovanie či novodobé kamenné obklady). V prípade požiadavky následného omietnutia bude možné použiť vápenné omietky bez mechanickej úpravy podkladu, aby nedošlo k deštrukcii alebo poškodeniu historických vrstiev. V pivničnom priestore č. 0.2 sa zachovali nábehy dnes už deštruovaného zaklenutia, ktoré navrhuje-

me opätovne doplniť do pôvodného tvaru valenej klenby. V prípade výrazne deštruovaného renesančného zaklenutia v priestore č. 2.17 navrhujeme rekonštrukčné domurovanie chýbajúcich častí klenieb odlíšiteľným materiálom.

Pri prezentácii fasád objektu je nutné reštaurátorské zabezpečenie historickej výzdoby na dvorovej fasáde východného krídla (maľované kvádrovanie a pasparta okolo okenného a dverného otvoru v úrovni druhého nadzemného podlažia) s možnosťou analytickej prezentácie mladšej vývojovej vrstvy. V prípade neskorobarokovej výzdoby identifikovanej výskumom v roku 1975 na južnej a severnej uličnej fasáde predbežne predpokladáme jej reštaurátorské zabezpečenie (až po odstránení terajšieho prekrytia uličných fasád bude možné posúdiť aktuálny stav a rozsah zachovania tejto výzdoby) a následné prekrytie bez pokusov o prezentáciu. Na celkovom vzhľade a členení jednotlivých uličných a dvorových fasád objektu sa určujúcim spôsobom podpísala vývojová etapa z obdobia pred polovicou 19. storočia. Navrhujeme realizovať celoplošnú rekonštrukciu najmladšej historickej podoby severnej a južnej uličnej fasády, ako aj dvorových fasád jednotlivých krídel, ktorá bola zásadným spôsobom definovaná v klasicistickom období a ktorá zároveň rešpektuje zmeny parteru na čelnej severnej uličnej fasáde spolu s novšími drevenými výplňami otvorov (druhá polovica 19. až prvá tretina 20. storočia).

V interiéri sa fragmentárne zachovali historické omietkové vrstvy (od stredovekých cez neskorobarokové až po začiatok 20. storočia), ktoré sú predmetom pamiatkovej ochrany. V prípade zámeru prezentácie historickej interiérovej výzdoby, identifikovanej reštaurátorským výskumom, pôjde o reštaurátorské práce. Realizáciu rozsiahlych plôch novej omietkovej vrstvy na miestach absencie historických omietkových vrstiev možno kvalifikovať ako remeselné práce a práce spojené s lokálnymi opravami poškodených častí v miestach celoplošného zachovania historických vrstiev ako umeleckoremeselné práce pod dohľadom metodika. Osobitnú pozornosť je potrebné venovať reštaurovaniu kamenných tvaroslovných článkov (kamenné ostenia dverných a okenných otvorov, pätky a drieky stĺpov, ostenia komínových čistiach otvorov). K článkom bola pôvodne dotiahnutá primárna omietková vrstva s vápenným náterom (primárna povrchová úprava kamennej hmoty ostení). Farebnosť rekonštrukčných interiérových a exteriérových náterov na povrchu kamennej hmoty ostení bude identická s monochromatickou farebnosťou priestorov alebo fasád (v miestach výraznejších poškodení kamennej hmoty bude potrebné pred realizáciou vápenného náteru naniesť tenkú vyrovnávaciu vrstvu hladenej vápennej stierky).

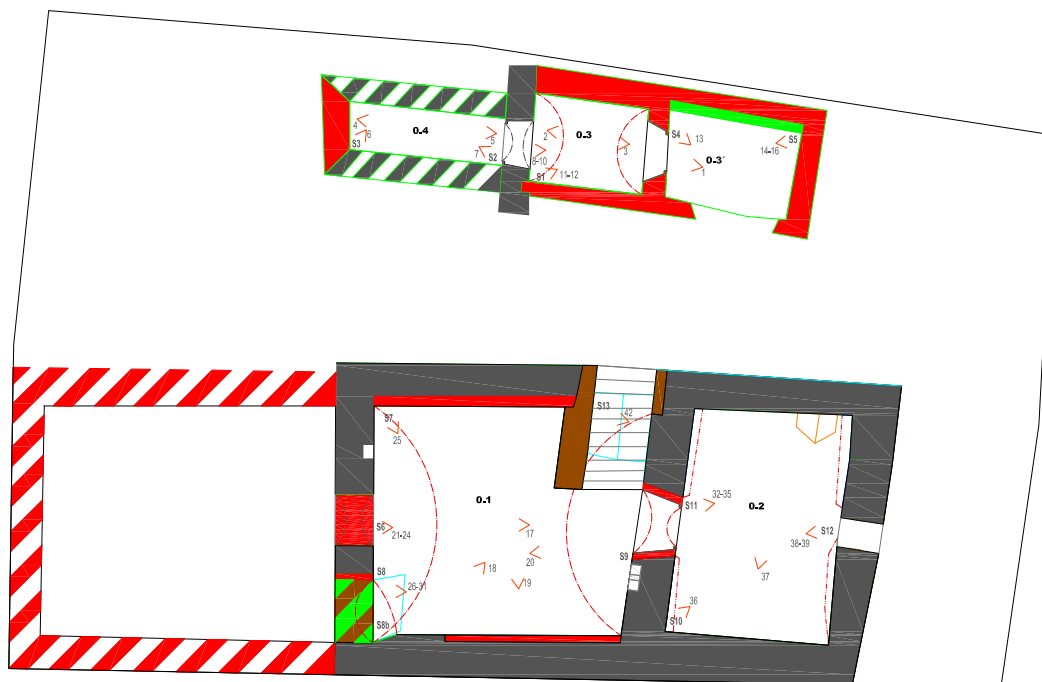
Veľká časť drevených prvkov v celom objekte (predovšetkým najpočetnejšia skupina okien a dverí) pochádza z druhej polovice 19. až prvej tretiny 20. storočia. Následkom celkového havarijného stavu objektu sú devastované a zachovali sa vo fragmentárnom stave, ktorý neumožňuje fyzickú záchranu. Preto sa stanú predlohami na realizáciu nových rekonštrukčných kópií. ❖

1.PP

SEVERNÁ STENA

JUŽNÁ STENA

PAMIAŤKOVÝ VÝSKUM - dom č. 9 na ul. A. Kmeťa v Banskej Štiavnici	
Vypracoval: Mgr. Ľuboš Kúřthý, Mgr. Barbora Glocová	
Akcia: ARCH. - HIST. VÝSKUM	
Výkres: Schéma rozmiestenia sond, nálezových situácií a fotografických záberov, analýza vývoja NKP - pôdorys 1.PP	
Legenda:	
13. storočie 14.-15. storočie 15. - zač. 16. storočia 2. pol. 16. - 17. storočia	18. storočie - zač. 19. storočia - koniec 18. - začiatok 20. storočia 2. polovica 20. storočia (1918 - 1929)
- mutuá susedných objektov - S - sonda, nálezová situácia < - fotografický záber	
Dátum: 10/2009 - 12/2009	Číslo výkresu: 1
Mierka: 1:100	

1.NP

SEVERNÁ STENA

JUŽNÁ STENA

PAMIAŤKOVÝ VÝSKUM - dom č. 9 na ul. A. Kmeťa v Banskej Štiavnici	
Vypracoval: Mgr. Ľuboš Kúřthý, Mgr. Barbora Glocová	
Akcia: ARCH. - HIST. VÝSKUM	
Výkres: Schéma rozmiestenia sond, nálezových situácií a fotografických záberov, analýza vývoja NKP - pôdorys 1.NP	
Legenda:	
13. storočie 14.-15. storočie 15. - zač. 16. storočia 2. pol. 16. - 17. storočia	18. storočie - zač. 19. storočia - koniec 18. - začiatok 20. storočia 2. polovica 20. storočia (1918 - 1929)
- mutuá susedných objektov - S - sonda, nálezová situácia < - fotografický záber	
Dátum: 10/2009 - 12/2009	Číslo výkresu: 2
Mierka: 1:100	

BANSKÁ ŠTIAVNICA

Meštiansky dom

Námestie Svätej Trojice 20, č. ÚZPF 2560/0, č. parc. 3229, okres Banská Štiavnica, súčasť pamiatkovej rezervácie a Svetového dedičstva UNESCO

Architektonicko-historický výskum

Autori: Mgr. Luboš Kürthy, Mgr. Barbora Glocková

Spolupracovníci: Ing. arch. Július Lišaník – výskum krovových konštrukcií a spolupráca na spracovaní grafickej časti, Mgr. Mikuláš Čelko – archívny výskum

Charakteristika skúmaného objektu

Skúmaný objekt sa nachádza v hornej časti Trojičného námestia, ktoré sa tu napája na severnú prístupovú cestu k Starému zámku. Z hľadiska vývoja urbanistickej štruktúry mesta je zrejmé, že objekt od počiatku patril k najstaršej zástavbe mesta. Podľa staršieho systému delenia mesta na štyri mestské štvrte (platného od stredoveku do roku 1980) bol v jednotlivých vývojových obdobiach zaradený do II. mestskej štvrte. Dvojpodlažný nepodpivničený dom rozprestierajúci sa na pravouhlom blokovo uzavretom pôdoryse má čelnú fasádu orientovanú na juhozápad a bočné fasády na juhovýchod a severozápad (k susedným parcelám). Na severovýchodnej strane bol skúmaný objekt pristavaný k obvodovej stene staršieho domu. Terajší pôdorysný rozvrh skúmaného objektu (dvojpodlažný, nepodpivničený s trojtraktovým pôdorysom na prvom nadzemnom podlaží a dvojtraktovým riešením na druhom podlaží) možno považovať predovšetkým za výsledok stavebného vývoja od 15. až 16. storočia do začiatku 20. storočia. Ešte pred začatím búracích prác bol objekt zastrešený valbovou strechou s jednoduchým krovom hambáľkovej sústavy, bez stolice a väzných tráv, so sekundárnymi podperami v miestach ukončenia hambáľkov.

Stavebno-historický vývoj

Stavebný vývoj charakterizuje predovšetkým počiatočná neskorostredoveká alebo renesančná vývojová etapa, keď na mieste terajšieho objektu vznikol starší jednopodlažný dvojtraktový meštiansky dom s pravouhlým, temer štvorcovým pôdorysom a samostatne stojacou pivnicou, čiastočne zapustenou do svahu vo dvore. V priebehu 16. až 17. storočia došlo k renesančnej úprave dispozičného riešenia na prvom nadzemnom podlaží, kde vloženie priečky vzniklo terajšie trojtraktové riešenie. Neskorobaroková vývojová etapa z druhej polovice 18. až začiatku 19. storočia bola spojená s nadstavbou hrazdenej

Čelná fasáda objektu

konštrukcie na druhom, a čiastočne tiež s úpravami interiéru na prvom nadzemnom podlaží (zaklenutie priestoru č. 1.04). K uzavretiu pôdorysného vývoja do terajšej podoby došlo niekedy v druhej polovici 19. až začiatkom 20. storočia, keď boli na druhé nadzemné podlažie postupne vkladané druhotné priečky.

Do prvej etapy na **koniec 15. až prvú polovicu 16. storočia** možno zaradiť zmiešané murivo trojice obvodových stien (juhozápadná, severozápadná a severovýchodná stena) a dvojice primárnych priečok (medzitraktová severozápadne a juhovýchodne orientovaná stena a priečna stena medzi miestnosťami č. 1.01 a 1.05) najstaršieho nepodpivničeného prízemného objektu s dvojtraktovou dispozičnou schémou. Zatiaľ čo juhovýchodne orientovaný trakt tvoril pôvodne priebežný jednopriestor (č. 1.02, 1.03 a 1.04) – vstupný mázhaus pravdepodobne s kuchyňou v zadnej časti, severozápadný trakt bol utváraný dvojicou adične sa pripájajúcich priestorov s obytnou funkciou. Jednotlivé priestory mali s najväčšou pravdepodobnosťou drevené trámové stropy. Objekt bol už v tejto etape pristavaný k juhozápadnej obvodovej stene staršieho objektu (sondy S10 a S11c – nález výklenku, ktorý bol pôvodne primárnym okenným otvorom na fasáde príľahlej budovy).

V druhej stavebnej etape niekedy **v druhej polovici 16. storočia až začiatkom 17. storočia** bola do pôvodného juhovýchodne orientovaného traktu v prednej časti vložená ďalšia medzitraktová stena (terajšia severozápadná stena priestoru č. 1.03), čím vznikol základ terajšieho trojtraktového riešenia s úzkou stredovou chodbou. Novovzniknutý krajný juhovýchodne orientovaný trakt bol navyše prečlenený novou priečkou v podobe otvoreného oblúka (sondy S4 – S4b), čím vzniklo dvoj priestorové riešenie so zadnou kuchyňou (zaklenutá na celú šírku pôvodného juhovýchodného traktu), ktorej sopúch bol azda otvorený priamo do podkrovia. Väčšina priestorov už bola v tejto vývojovej etape zaklenutá.

V tretej stavebnej etape, ktorú možno datovať do **druhej polovice 18. až prvej tretiny 19. storočia**, došlo k definitívnemu rozšíreniu objektu do terajšej podoby nadstavbou obytného poschodia na druhom nadzemnom podlaží. Dostavba bola preukázateľne realizovaná v dvoch na seba nadväzujúcich fázach: zatiaľ čo čelná juhozápadná stena poschodia bola realizovaná ako hrazdená konštrukcia v kombinácii so zmiešaným murivom (sondy S18 – S19), bočné steny (severozápadná a juhovýchodná) sú previazané, hrazdené s použitím výhradne tehlového muriva. To, že vznikli s určitým časovým odstupom, dokazujú znaky dodatočného previazania na západnom nároží (sonda S19), naopak na južnom nároží sa zdá byť previazanie plynulé (sonda S23). Odlišná je tiež hrúbka spomenutých murív. Staršiu stavebnú fázu v rámci tejto etapy možno na základe zápisu v pozemkovej knihe (*Grundbuch*) v rokoch 1751 – 1753 nepriamo datovať do polovice 18. storočia. V tom čase už bol skúmaný objekt *postavený na jedno poschodie, v dome sa nachádzali štyri izby, jedna miestnosť s klenbami, dve kuchyne a jedna pivnica*. Mladšiu stavebnú fázu možno spojiť s hrazdenou konštrukciou s tehlovou výplňou a na základe použitej technológie len rámcovo datovať do druhej polovice, prípadne konca 18. až prvej tretiny 19. storočia. Predbežne možno aspoň v prednej časti druhého podlažia počítať s jednotným priestorom na celú šírku čelnej fasády. Vzniklo aj druhotné zaklenutie zadného, pôvodne jednotného priestoru (č. 1.04 a č. 1.02) s prepojením dvojice prieduchov do spoločného komínového telesa (sonda S11a). Priestory druhého podlažia boli pravdepodobne už v tejto vývojovej etape sprístupnené dreveným exteriérovým schodiskom na severozápadnej bočnej fasáde, ktorého negatívny odtlačok sa zachoval v omietke. Časový odstup medzi realizáciou odlišných murovaných konštrukcií by mohol súvisieť s neočakávanou deštrukciou primárnej severozápadnej a juhovýchodnej obvodovej steny z dôvodu statickej poruchy, požiaru alebo oboch príčin súčasne, čomu nasvedčuje provizórnejší charakter mladšej hrazdenej konštrukcie s hrúbkou obvodovej steny len cca 20 cm. Pravdepodobne z mladšej stavebnej fázy tejto etapy pochádzal starší historický tvar dnes už deštruovanej strechy, ktorý je zobrazený na fotografiách z roku 1902 a 1920 (valbová strecha s námetkami pri odkvape).

Do obdobia **druhej polovice 19. až začiatku 20. storočia** možno zaradiť tehlové murivo druhotne vložených priečok vo vzťahu k severozápadnej, juhozápadnej a severovýchodnej obvodovej stene a komínovému telesu. V súvislosti s ich realizáciou boli v interiéri druhého podlažia osadené trámové stropy s mešternicami, ako aj konštrukcia exteriérového jednoramenného schodiska na severozápadnej bočnej fasáde (v tejto súvislosti realizovali plentu pred staršiu zámurovku otvoru s kamennými osteniami – sonda S12). Z obdobia po roku 1902 pochádzal fragment provizórne upravovanej plytkovej strešnej konštrukcie, ktorá bola zdokumentovaná a zo statických dôvodov rozobratá už v priebehu realizácie výskumu. Vznikla zrejme po požiari, ktorého stopy sa zachovali na trámovom strope priestoru č. 2.05 pod vrstvou druhotného, trstinou omietaného podbitia.

V druhej polovici 20. storočia boli realizované len nepodstatné stavebné úpravy: výmena dverných výplní a ďalšie prečlenenie interiérov priečkami. Niekedy okolo polovice 20. storočia boli vytvorené úplne nové priečky s tehlovým murivom (sondy S25 až S27) a pri tejto príležitosti bola mešternica staršieho stropu obmurovaná tehlovým murivom druhotne vlozenej priečky (severovýchodná stena č. 2.02), pričom na juhozápadnej stene príslušného priestoru č. 2.04 možno pozorovať jej odpílený koniec.

Návrh obnovy

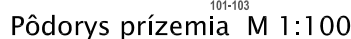
Ak bude výrazne narušený technický stav bočných stien objektu (odtrhnutie juhozápadnej steny, prehnité drevené prvky hrazdenej konštrukcie) vo výškovej úrovni druhého nadzemného podlažia uznaný na základe statického posudku ako nevyhovujúci a ohrozujúci bezpečnosť, navrhujeme ich nahradiť novým murivom z pálenej tehly. Nová rekonštrukcia juhozápadnej a severovýchodnej obvodovej steny bude vychádzať zo zamerania pôvodného stavu a pôjde o rekonštrukciu tvarovú (netrváme na realizácii rekonštrukcie hrazdenej konštrukcie) s vložením pôvodných drevených prvkov (v prípade severovýchodnej fasády s dreveným schodiskom, ktoré bude riešené aj v nadväznosti na tvar konštrukcie strechy).

Pri prezentácii fasád je nutné odborné zabezpečenie historickej výzdoby na čelnej severozápadnej fasáde objektu (horizontálny členiaci pás plastických štvorcov na mieste kordónovej rímsy s monochromatickým bielym vápenným náterom) s možnosťou analytickej prezentácie ostien kamenného článku na severovýchodnej bočnej fasáde. Celoplošne navrhujeme realizovať rekonštrukciu najmladšej historickej podoby fasád s omietkou a monochromatickým okrovým náterom a hladkými plochami pravouhlých šambrán okolo otvorov z obdobia konca 19. až prvej tretiny 20. storočia, pričom nedeliteľnou súčasťou fasád ostávajú hodnotné drevené prvky (v niektorých prípadoch to môžu byť rekonštrukčné kópie terajších výplní s nevyhovujúcim technickým stavom). Lokálne práce

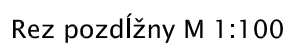
Osobitnú pozornosť bude v prípade zámeru analytickej prezentácie ostení kamenného článku potrebné venovať jeho odbornému ošetroeniu (umeleckoremeselné práce pod odborným dohľadom reštaurátora). K osteniu bola pôvodne dotiahnutá primárna omietková vrstva s mo-

Veľká časť drevených prvkov v celom objekte (predovšetkým najpočetnejšia skupina okien a dverí) pochádza z druhej polovice 19. až prvej tretiny 20. storočia. V interiéri sa nachádzajú v rôznom stave a rozsahu zachovania drevené doskové podlahy, ktoré z veľkej časti vznikli pravdepodobne súčasne s vrstvou novších stolárskych drevených prvkov. Podlahy spolu so spomenutými drevenými prvkami, ktoré považujeme za predmet pamiatkovej ochrany, dotvárali nezanedbateľným spôsobom celkový dobový výraz interiérov. V prípade komplexnej rekonštrukcie objektu ich navrhujeme v reprezentačných a obytných priestoroch opätovne realizovať z dreveného masívu. V prípade pohľadových trámových stropov navrhujeme remeselné ošetrovanie alebo v krajnom prípade nevyhovujúceho narušeného stavu výmenu za rekonštrukčnú kópiu (použitie identického materiálu s identickou profiláciou a ručným opracovaním). Stanovenie adekvátneho postupu a predovšetkým rozsahu odborného zabezpečenia (rôzne stupne konzervovania alebo len údržba) bude možné až po dôkladnej diagnostike stavu drevnej hmoty. ❖

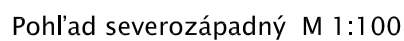
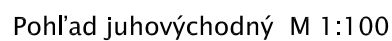
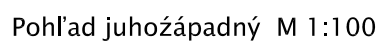

PAMÄTKOVÝ VÝSKUM - meštianske domy, Banská Štiavnica, Námestie Sv. Trojice, parc. č. 3229 Vypracoval: Mgr. Ľubos Krňák, Mgr. Barbora Čiaková		Dátum 05/20/2010
Akcia: ARCHITEKTONICKO-HISTORICKÝ VÝSKUM		Mierka: 1:100 Formát: A4
Výkres: Analýza vývoja NP - schéma rozmiestnenia sond, náhľadových situácií a fotografických záberov - 1 NP, podkrovia 2 NP		
S1 > 1	- sondy a náhľadové situácie - fotografické zábery	rozvrh suterénneho objektu 1. podkrovia 15, 16 1. podkrovia 18, storočia 2. podkrovia 15, storočia od 17. storočia 1. podkrovia 18, storočia 18. storočia od začiatku 18. storočia

PAMÄTKOVÝ VÝSKUM – meštiansky dom, Banská Štiavnica, Námestie Sv. Trojice, parc. č. 3229 Vypracoval: Mgr. Lucia Kňírová, Mgr. Sabina Gbarková			
Akcia: ARCHITETONICKO-HISTORICKÝ VÝSKUM		Datum: 03/05/2010	
Výkres: Analýza výsk. MP – schéma rozmiestnenia sond, náčrsových situácií a fotografických záberov – pôdorys 1NP		Mierka: 1:100 Formát: 2x4	
S1 - fotografické zábery	 - mestská osadená oblasť tesne juho. št. 1, juhoz. št. 16, streda	 - 2. juhoz. št. streda št. 16, streda ošlák juhoz. št. streda	časť výsk. 2NP po rok 1980 2. juhoz. št. streda
	 - tesne juhoz. št. 16, streda	 - tesne juhoz. št. 16, streda	

PAMÄTIKOVÝ VÝSKUM – meštiansky dom, Banská Štiavnica, Námestie Sv. Trojice, parc. č. 3229 Vypisovák: Mgr. Lada Kóňová, Mgr. Barbora Glábová			Dátum: 03/05/2010 Miesto: 110 Formát: 24x	
Akcie: ARCHITEKTONICKO-HISTORICKÝ VÝSKUM				
Výkres: Analýza vývoja MKP – schéma rozmiestnenia sond, náhľadových situácií a fotografických záberov – podľa hľadísk úpadu, podľa vývojových, podľa estetických				
S1 >1	- sondy a náhľadové situácie	 	- mŕkva sústredenej úpady	- 1. polovica 19. storočia
	- fotografické zábery	 	- 1. polovica 19. storočia až 1. polovica 18. storočia - 2. polovica 18. storočia až 19. storočia - 19. storočia až začiatok 18. storočia - 18. storočia až začiatok 18. storočia	- 1. polovica 19. storočia - 2. polovica 19. storočia - 1. polovica 18. storočia - 2. polovica 18. storočia

BANSKÁ ŠTIAVNICA

Radnica

Radničné námestie 1, č. ÚZPF 2484/0, č. parc. 3204, okres Banská Štiavnica, súčasť pamiatkovej rezervácie a Svetového dedičstva UNESCO
Architektonicko-historický a umeleckohistorický výskum fasád

Autor: Mgr. Michal Šimkovic

Spolupráca: Mgr. Peter Buday – bibliografický a čiastkový archívny výskum

Charakteristika skúmaného objektu

Radnica v Banskej Štiavnici vybudovaná ako neskorostredoveká radnica s kaplnkou predstavuje ojedinelý architektonický typ na území Slovenska. Do tohto okruhu patria napríklad radnice v Bratislave a Spišských Vlachoch. Neskorogotické články možno tvaroslovím aj použitou kamenárskou značkou spojiť s prvkami na banskoštiavnickom Starom zámku. Predmetom pamiatkovej ochrany je aj klasicistická prestavba radnice, ktorá vytvorila jej dnešný architektonicko-výtvarný charakter.

Stavebno-historický vývoj

Na základe historických prameňov sa súdilo, že dnešná radnica má v sebe staršie stredoveké jadro. Tento predpoklad sa v súčasných obvodových murivách nepotvrdil. Stavba radnice v celom pôdorysnom rozsahu s výnimkou čiastkovej úpravy východnej časti pochádza z jedného obdobia, ktoré je možné datovať **okolo roku 1500**. Dispozičné členenie do dvoch traktov je výsledkom spojenia pôvodnej budovy radnice a na ňu nadväzujúcej Kaplnky sv. Anny. Jej pozostatky boli identifikované predchádzajúcim archeologickým (Jozef Labuda, Martin Miňo, 2007) a reštaurátorským (M. Janšto, P. Gregorek, E. Mitzová, M. Mitz) výskumom. Povolenie na výstavbu kaplnky vydala v roku 1488 kráľovná Beatrix Aragónska, no k realizácii došlo pravdepodobne až neskôr. Spolu s neskorogotickou kaplnkou bola na jej južnej strane postavená dvojpodlažná radnica so suterénom s hladenou nerovnomernou omietkou zdobenou kvádrovaním a okolo hlavného portálu červenou až bordovou paspartou.

Okolo polovice 16. storočia bola radnica nadstavaná o dve podlažia a dosiahla výšku kaplnky. Na juhovýchodnom nároží bola pristavaná veža. Nadstavaná časť mala povrchovú omietkovú úpravu prispôbenú kaplnke a staršej časti radnice. **Do rokov 1678 – 1679** je datovaná neskororenesančná až baroková etapa, ktorá spočívala v čiastočnej úprave exteriéru. Vytvorili sa nové okenné otvory na treťom nadzemnom podlaží južnej fasády, vstup

Celkový pohľad na radnicu od severu

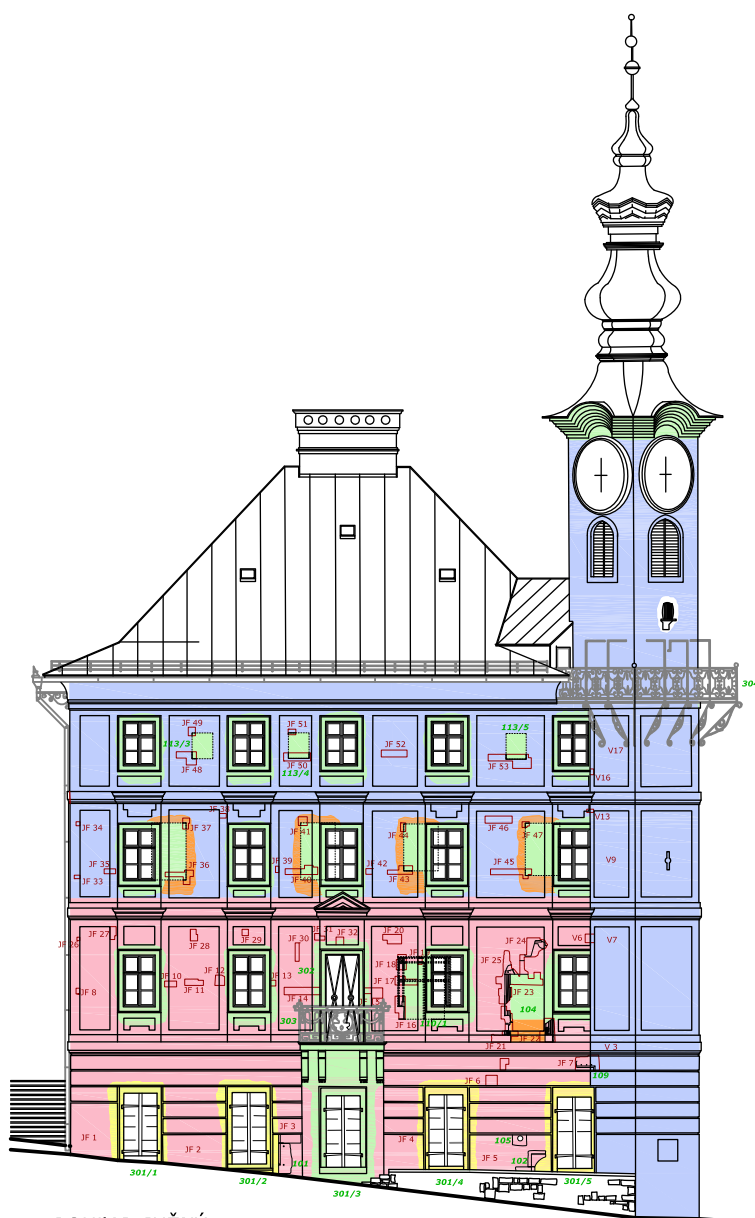
Malba s podobou radnice pred prestavbou v roku 1787

na druhom nadzemnom podlaží bol zmenený na okenný otvor, fasády boli nanovo omietnuté so sivým a bielym náterom, v nároží s iluzívnym armovaním. Podľa projektu miestneho murárskeho majstra Pirckera bola **v rokoch 1787 – 1788** realizovaná klasicistická prestavba, ktorá znamenala komplexnú dispozičnú zmenu objektu. Samostatný priestor kaplnky pritom zanikol a bol prestavaný na dve podlažia radnice. Na fasádach došlo k realizácii klasicistického výrazu, ktorý sa v podstate kompaktne zachoval dodnes. Utilitárne úpravy **19. a 20. storočia** zahŕňali práce, ktoré vyplynuli len z nevyhnutných funkčných potrieb (výmena okien, opakované nátery fasád, úprava sokla).

Návrh obnovy

Základným metodickým princípom je prezentácia a obnova klasicistickej úpravy fasád, bez analytických prezentácií neskorogotických, resp. iných architektonických prvkov vzhľadom na ich značne zvetraný stav, ako aj z dôvodu nenarušenia kompaktnosti klasicistickej úpravy fasád. Zvolená metóda obnovy fasád je v súlade nielen s nálezovými situáciami a sondami, stavom odkrytých detailov, ale aj s medzinárodne platnými metódami ochrany a obnovy pamiatok, ktoré sú v prípade lokality zapísanej v UNESCO mimoriadne dôležité. ❖

POHLAD JUŽNÝ

LEGENDA:

 neskorá gotika zač. 16. stor.	 1. polovica 19. stor.
 ranná renesancia polovica 16. stor.	 JF 30 sondy
 neskorá renesancia asl r. 1677-1678	 304 položky cenných detailov
 klasicizmus r. 1787-1788	

0 5 10 m

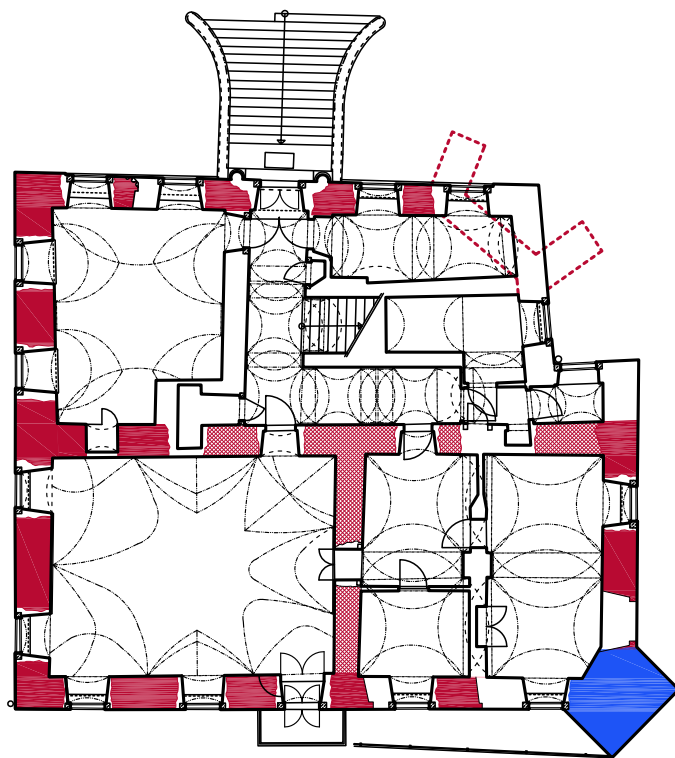

Pohľad na odkrytý severný portál

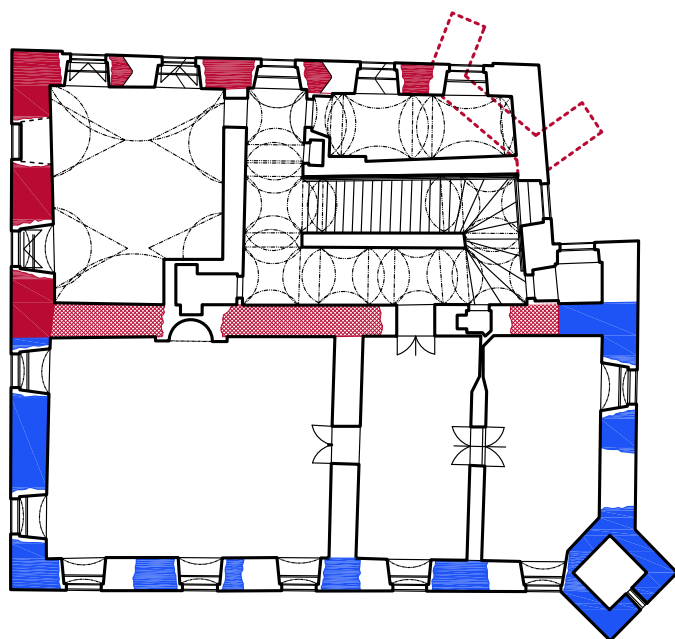
Rozeta bývalej kaplnky odkrytá v západnej fasáde

PÔDORYS 2. PODLAŽIA

LEGENDA:

- neskorá gotika
zač. 16. stor.
- neskorá gotika
zač. 16. stor. - predpokladaný rozsah
- ranná renesancia
polovica 16. stor.
- mladšie

PÔDORYS 3. PODLAŽIA

BANSKÁ ŠTIAVNICA

Meštiansky dom s areálom

Spojná 5, č. ÚZPF 10763/1 – 4, č. parc. 2098, okres Banská Štiavnica, súčasť pamiatkovej rezervácie a Svetového dedičstva UNESCO

Architektonicko-historický výskum

Autor: Mgr. Michal Šimkovic

Spolupráca: Mgr. Mikuláš Čelko – archívny výskum

Charakteristika skúmaného objektu

Meštiansky dom stojí na juhovýchod od historického jadra mesta mimo radovej zástavby ako dvojtraktový solitér obdĺžnikového pôdorysu s dvomi nadzemnými a jedným podzemným podlažím. Súčasťou areálu je jednotraktová jednopodlažná hospodárska stavba nepravidelného pôdorysu a kamenná rumpálová studňa. Areál je ohradený kamenným múrom.

Stavebno-historický vývoj

Pamiatkový výskum identifikoval rozsah a stav zachovania najstarších hmotových substancií. Špecifikoval šesť základných stavebných etáp. Najstaršou časťou stavby je renesančný blokový dom datovaný pravdepodobne **do 16. storočia**. V rámci neskororenesančných úprav bol pôvodný dom smerom na juh predĺžený prístavbou, ktorej spodné podlažie bolo otvorené veľkými arkádovými oblúkmi. Pre súčasnú podobu mala zásadný význam klasicistická prestavba, pri ktorej vynikol čelný rizalit so schodiskom do horného podlažia, štuková výzdoba fasád a väčšina zachovaných výplní okien a dverí. Ďalšie úpravy uskutočnené **v priebehu 20. storočia** mali charakter čiastkových prestavieb. Studňa sa spomína v popise domu v pozemkovej knihe **z rokov 1751 – 1753**. K vybudovaniu parcelačného múru došlo pravdepodobne **v prvej polovici 18. storočia**. Dnešná hospodárska budova vznikla **po roku 1964**. Súčasťou areálu však v druhej alebo tretej etape bola dnes zaniknutá hospodárska budova situovaná v juhozápadnej časti parcely, ktorej polohu zachytávajú pôdorysy domu z pozemkovej knihy z 18. storočia. Severná stena dnešnej hospodárskej budovy môže byť pozostatkom tejto staršej stavby.

Návrh obnovy

Základným metodickým východiskom je stav objektu v určujúcom výraze neskoroklasicistických úprav realizovaných v polovici 19. storočia, ktoré absorbovali staršie hmoty. Krov z druhej polovice 20. storočia nie je predmetom ochrany. Dispozičný a hmotovo-priestorový vývoj domu treba považovať za ukončený a v budúcnosti sú vy-lúčené akékoľvek prístavby. Realizácia ďalšej zástavby na parcele je možná len v prípade obnovy historickej zástavby. Pre prípadnú obnovu bude potrebné realizovať doplnkový výskum farebnosti fasád a archeologický výskum, ktorý spresní pôdorysný rozsah zástavby. ❖

BOJNICE

Hrad – Kaplnka sv. Jána Kapistránskeho a juhozápadné krídlo

Bojnice 1, č. ÚZPF 805/12, 805/13, 805/14, č. parc. 1, okres Prievidza, súčasť

Pamiatkovej zóny mesta Bojnice

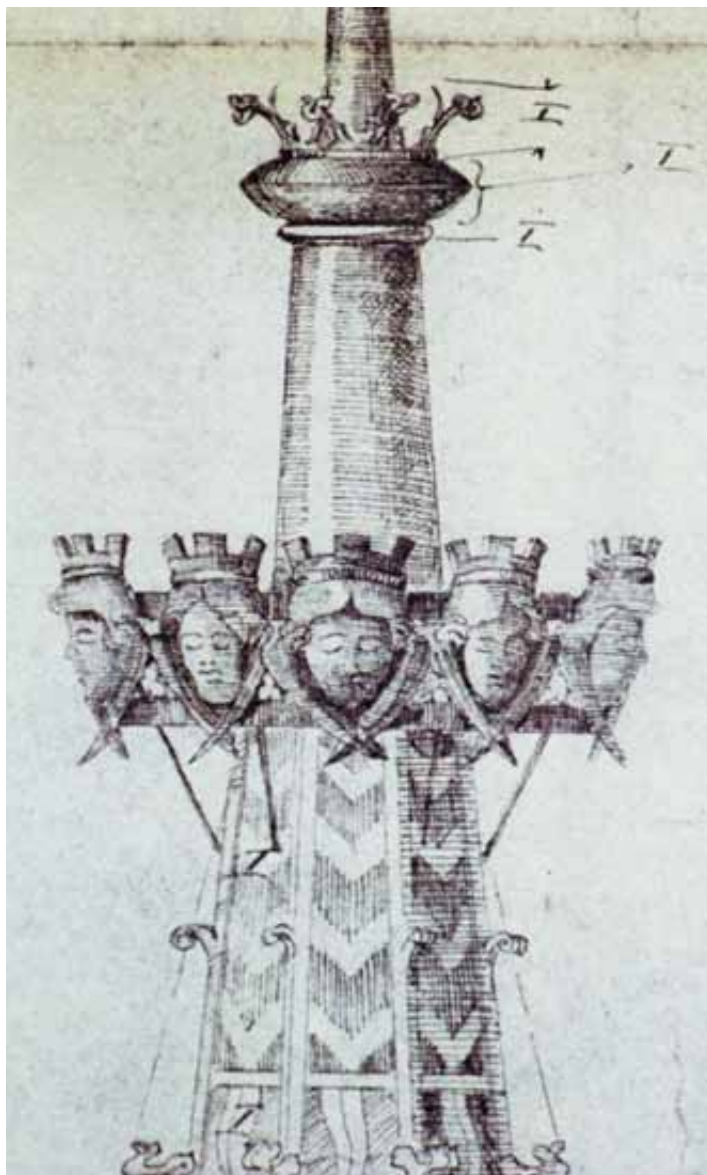
Architektonicko-historický výskum

Autori: PhDr. Zuzana Zvarová, Mgr. Peter Horanský, Ing. Miroslav Matejka

Spolupráca: PhDr. Marián Róbert Zemene, Mgr. Tomáš Janura, PhD., Mgr. Erika Javošová, PhD. – archívny výskum

Charakteristika skúmaného objektu

Jednoloďová hradná kaplnka orientovaná v smere juhovýchod-severozápad s dvomi nadzemnými podlažiami a kryptou sa nachádza v južnej časti predhradia, v západnom ukončení východného parkánu. Je prístupná z druhého nádvorja cez predsieň južného krídla predhradia. Kaplnku presvetľujú lomené okná s novogotickými kružbami. V podkrovnej časti zakončenej balustrádovou atikou s kamennými chrličmi sú tri kľúčové strielne. Zvyšky strielní, ako pozostatok bývalej delovej bašty, sú aj v dolnej časti juhovýchodnej fasády. Všetky fasády pokrýva nepravá kvádrová bosáž. Kaplnku pokrýva valbová strecha so sanktusníkom. V interiéri je zaklenutá valenou klenbou s lunetami, bohato zdobenou štukovými rámami a kartušami s okrídlenými anjelskými hlavičkami. V rámoch a kartušiach sú výjavy zo života Panny Márie. Steny sú zdobené nástennými malbami, na ktorých je znázornená sv. Alžbeta Uhorská, sv. Štefan, sv. Ladislav, sv. Mikuláš, sv. Pavol a sv. Ján Kapistránsky. Obrazy sú v omietkových profilovaných rámoch ukončených rímou, pod ktorou je okrídlená anjelská hlavička. Druhé nadzemné podlažie tvorí empora, emporová chodba a kamenný balkón. Krypta s centrálnym umiestneným sarkofágom je prístupná z druhého nádvorja polkruhovým kamenným portálom. Zo severovýchodnej strany sa ku kaplnke napája priestor parkánu (dnes označený ako park). Spojovacie juhozápadné krídlo je pravouhlo zalomené a ohraničuje druhé nádvorie z juhovýchodnej a juhozápadnej strany. Je jednopodlažné v tvare písmena L s dvojpodlažným pavilónom v západnom ukončení. Krídlo má rovnú strechu, ktorá slúži ako terasa s balustrádovým kamenným zábradlím. Z južnej strany je hmota juhozápadného krídla lemovaná hradnou priekopou. Dôvodom výskumu bola plánovaná obnova kvôli zlému stavebno-technickému stavu priestorov.

Detail nákresu sanktusníka kaplnky z roku 1906

Stavebno-historický vývoj

Spojením výsledkov architektonicko-historického, umeleckohistorického, reštaurátorského a archívno-historického výskumu sa podarilo komplexne interpretovať stavebný a výtvarný vývoj troch skúmaných častí hradu v kontexte jeho celkového vývoja. Vznik skúmanej časti hradbového múru je datovaný približne **do 15. storočia**, keď hrad postupne vlastnili Noffriovci (1430 – 1485), kráľovská koruna (1486 – 1489) a Ján Korvín (1489). **Na konci 15. storočia** bol hradbový múr posilnený, nadstavaný a doplnený o hranolovú vežu s lichobežníkovým pôdorysom. Veža mala červenú maľovanú výzdobu. Výška veže bola zhodná s dnešnou korunou objektu (cca 14 m). Nadstavaná hradba bola ukončená predpršnou so štrbinovými strieľňami.

V prvej polovici 16. storočia (do roku 1517) bola postavená bašta polkruhového otvoreného pôdorysu s drevenou ochodzou a parkánový múr kopírujúci stúpajúci terén. Modernizácia bašty sa udiala v renesančnej etape **v druhej polovici 16. storočia**. Bašta bola uzavretá, drevená ochodza odstránená, upravili sa spodné strieľne a nové, ktoré mali špalety rozširujúce sa smerom von, prerazili na druhom nadzemnom podlaží. Bašta bola zastrešená odstupňovanou strechou s vikiermi. Zo strany nádvorja bola k stredovekej hradbe pristavaná jednotraktová pozdĺžna budova. Modernizovaná bola aj hranolová veža, ktorú zvýšili o drevenú nadstavbu s cibulovitou strechou. Tento stav dokladá veduta Johanna Ledentu z rokov 1641 – 1642. **Na prelome 16. a 17. storočia (do roku 1642)** sa realizovala nadstavba parkánu so štrbinovými strieľňami. Neskororenesančná etapa datovaná **do rokov 1642 – 1659** priniesla výstavbu kaplnky a schodiska. Vyplynula z rozsiahlej celkovej prestavby hradu, ktorú dal vykonať Pavol Pálfi (Pálffy) podľa plánov architekta Filiberta Lucheseho (v Bojniciach doložený v rokoch 1649 – 1650). Realizátormi boli Carlo Martino Carlone a palier Antonio Biberella z Roveda. V úrovni parkánu bol situovaný prejazd s valenou klenbou, ktorý zabezpečoval plynulú komunikáciu a obsluhu strieľní. Stavbe kaplnky možno predchádzal fortifikačný objekt, ktorý ovplyvnil jej charakter. Hlavný priestor kaplnky prechádzal cez dve podlažia a mal nepravidelný pôdorys. Obvodový plášť kaplnky bol perforovaný ôsmimi strieľňami. Kaplnku osvetľovalo deväť vysokých okien. Zásadne bolo prestavané aj dvorové krídlo, do ktorého bolo vložené dvojramenné schodisko.

Koncom 17. a začiatkom 18. storočia vznikla potreba architektonicky vyriešiť a rozšíriť časť nádvorja, ktoré bolo ohraničené stredovekou hradbou. Po jej odbúraní bol úzky priestor medzi hradbou, parkánovým múrom a kaplnkou vyplnený kamenným murivom. Tu vzniklo dnešné juhozápadné krídlo s terasou s dvomi polygonálnymi vežovými stavbami. V západnej zriadili schodisko, v stavbe pri kaplnke vznikla sakristia. Došlo tiež k ďalším drobným stavebným úpravám súvisiacim so zmenami funkcií niektorých priestorov.

Juhozápadné krídlo, kaplnka a bašta – pohľad z juhozápadu

Druhé nádvorie, severozápadná fasáda kaplnky

SV fasáda juhozápadného krídla

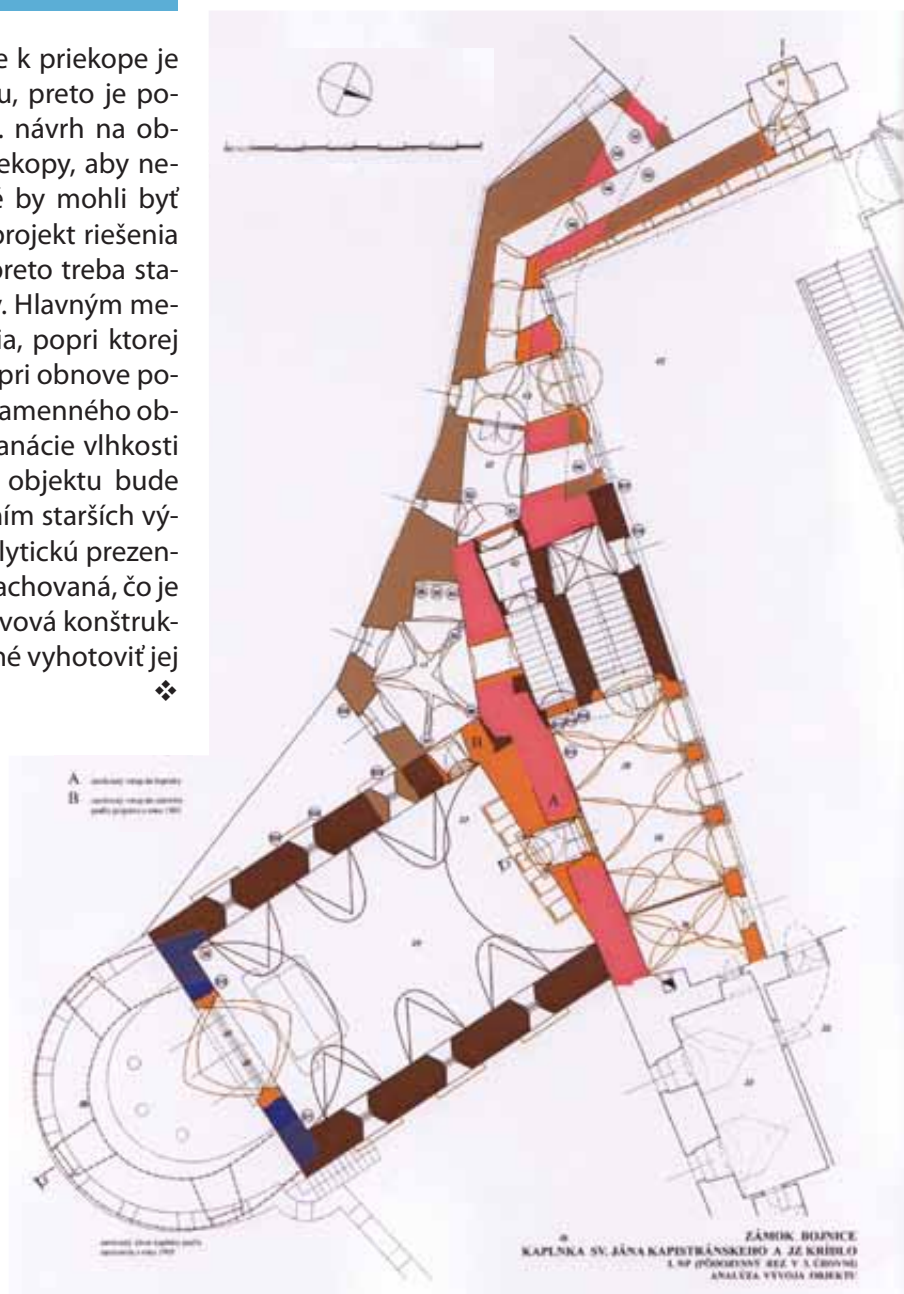
V rokoch 1905 – 1911 sa uskutočnila romantická prestavba celého hradu projektovaná architektom J. Hubertom so značným autorským podielom grófa Jána Pálfiho. Došlo k odbúraní polkruhového záveru kaplnky, t. j. hmoty bývalej bašty, a k odstráneniu strechy s vežičkou, ktorú nahradila na Slovensku ojedinelá kovová krovová konštrukcia s bridlicovou krytinou. Kaplnka bola upravená novogotickým architektonickým tvaroslovím, pričom boli inak riešené okná, postavila sa vyrovnávajúca severozápadná stena s emporou a exteriér bol novo omietnutý. V exteriéri bola vytvorená kulisovitá dvorová fasáda juhozápadného krídla a jeho chodby. Zároveň bola v prvom nadzemnom podlaží kaplnky vytvorená krypta a boli osadené náhrobky. **V druhej polovici 20. storočia** sa uskutočnili niektoré utilitárne úpravy, napr. izolácia terasy s novou dlažbou a lokálna oprava omietok.

Návrh obnovy

Skúmaná plocha fasád hradby v smere k priekope je len časťou z celého rozsahu hradieb hradu, preto je potrebné spracovať koncepciu riešenia, resp. návrh na obnovu všetkých fasád orientovaných do priekopy, aby nedochádzalo k čiastkovým riešeniam, ktoré by mohli byť zmätočné v celku. Je potrebné spracovať projekt riešenia zelene v priekope. Zeleň obrastá murivá, preto treba stanoviť jej prijateľnú mieru a spôsoby údržby. Hlavným metodickým princípom obnovy je konzervácia, popri ktorej sa čiastočne uplatní aj rekonštrukcia (napr. pri obnove poškodených omietok, balustrády zábradlia, kamenného obkladu fasády) a modernizácie (pri riešení sanácie vlhkosti a obnove inžinierskych sietí). Prezentácia objektu bude rešpektovať pálfiovskú úpravu so zachovaním starších vývojových vrstiev, avšak bez snahy o ich analytickú prezentáciu. Funkcia múzejnej prezentácie bude zachovaná, čo je v súlade s predmetom ochrany. Kovová krovová konštrukcia kaplnky je predmetom ochrany a je nutné vyhotoviť jej zameranie. ❖

LEGENDA K STAVEBNEJ ANALÝZE PAMIATKY

■	15. storočie
■	koniec 15. storočia
■	1. polovica 16. storočia (do roku 1517)
■	2. polovica 16. storočia
■	prelom 16. - 17. storočia (do roku 1642)
■	po polovici 17. storočia (1642-59)
■	koniec 17. storočia
■	začiatok 20. storočia (1905-10)
■	2. polovica 20. storočia
○	označenie sondy
---	zaniknuté alebo predpokladané murivo

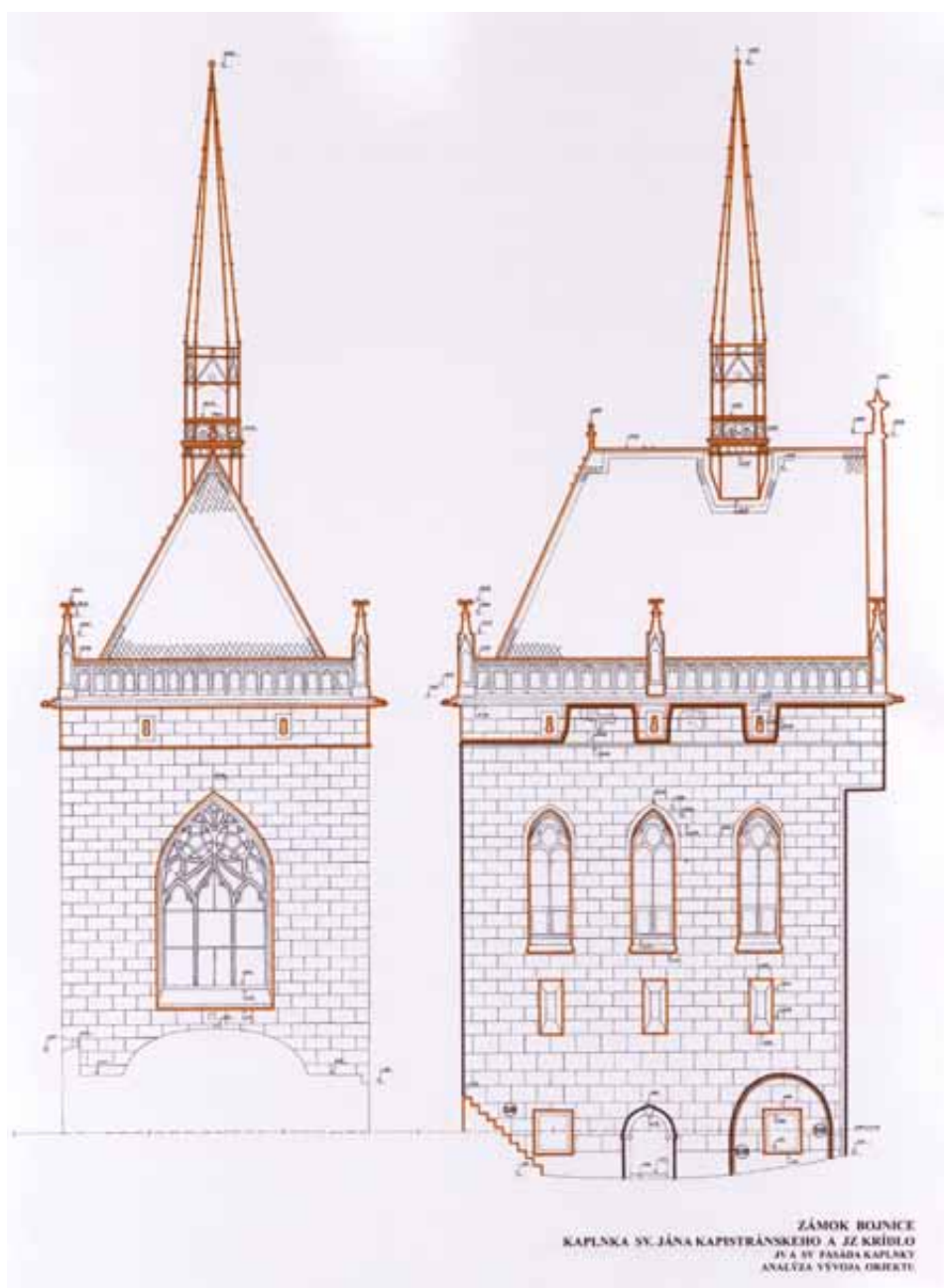

Svätyňa kaplnky s oltárom

Krypta so sarkofágom Jána Pálfiho

Kostol sv. Martina

Rudnayovo nám. 1, č. ÚZPF 198/1, č. parc. 469, okres Bratislava I, súčasť pamiatkovej rezervácie
Architektonicko-historický výskum fasády veže a západnej fasády

Autori: Mgr. Elena Sabadošová, Mgr. Marian Havlík

Charakteristika skúmaného objektu

Trojloďový kostol halovej dispozície s predĺženou svätyňou a polygonálnym záverom sa nachádza v najstaršej časti historického jadra mesta, v bezprostrednej blízkosti mestského opevnenia. Vtiahnutá päťpodlažná veža sa nachádza v strednej osi západnej fasády v šírke hlavnej lode. Veža je perforovaná obdĺžnikovým oknom na prízemí, polkruhovým lomeným novogotickým oknom na poschodí v organovom priestore a dvomi oknami na druhom a poslednom podlaží veže. Fasádu dopĺňa rozeta a hodiny. Strecha veže je ukončená medenou zalamovanou cibulovitou strechou s lucernou, ukončenou ihlancovou vežičkou so symbolom korunovačného kostola – pozlátenou uhorskou kráľovskou korunou na poduške. Západná fasáda a steny veže boli do dnešnej podoby upravené v 70. rokoch 20. storočia. Stavebno-technický stav veže kostola je vzhľadom na vplyvy počasia a prostredia havarijný.

Stavebno-historický vývoj

Výsledkom výskumu je zhrnutie stavebného vývoja skúmaných častí objektu – veže a západnej fasády Dómu sv. Martina, v ktorom sú stanovené štyri hlavné vývojové etapy, z ktorých najstaršia je datovaná **do druhej polovice 14. storočia**. V tom čase (s pravdepodobným presahom **do začiatku 15. storočia**) vznikla celá západná fasáda a veža do výšky parapetu novogotických zvukových otvorov. Definitívne sa tým vyvrátil starší názor, ktorý hovoril o najskôr predstavanej veži a následnom postavení postranných kaplniek dotvárajúcich súčasný vzhľad západnej fasády kostola. Ďalším významným momentom stavebných dejín kostola je nález preväzovacích kameňov na východnej stene veže v podkroví v línii medzi loďami, ktoré dokladajú podľa autorov výskumu pôvodný koncept riešenia architektúry kostola ako baziliky. Druhá etapa je datovaná do obdobia neskorého baroka (**1764 – 1765**), keď podľa plánov Franza Antona Hillebrandta zvýšili vežu o jedno podlažie a radikálne v barokovom slohu upravili západnú fasádu a fasády veže kostola, čo podľa archívnych údajov realizovali pod vedením stavebného majstra Franza Karola Römische. Fasády nanovo omietli a natreli

Veža Kostola sv. Martina

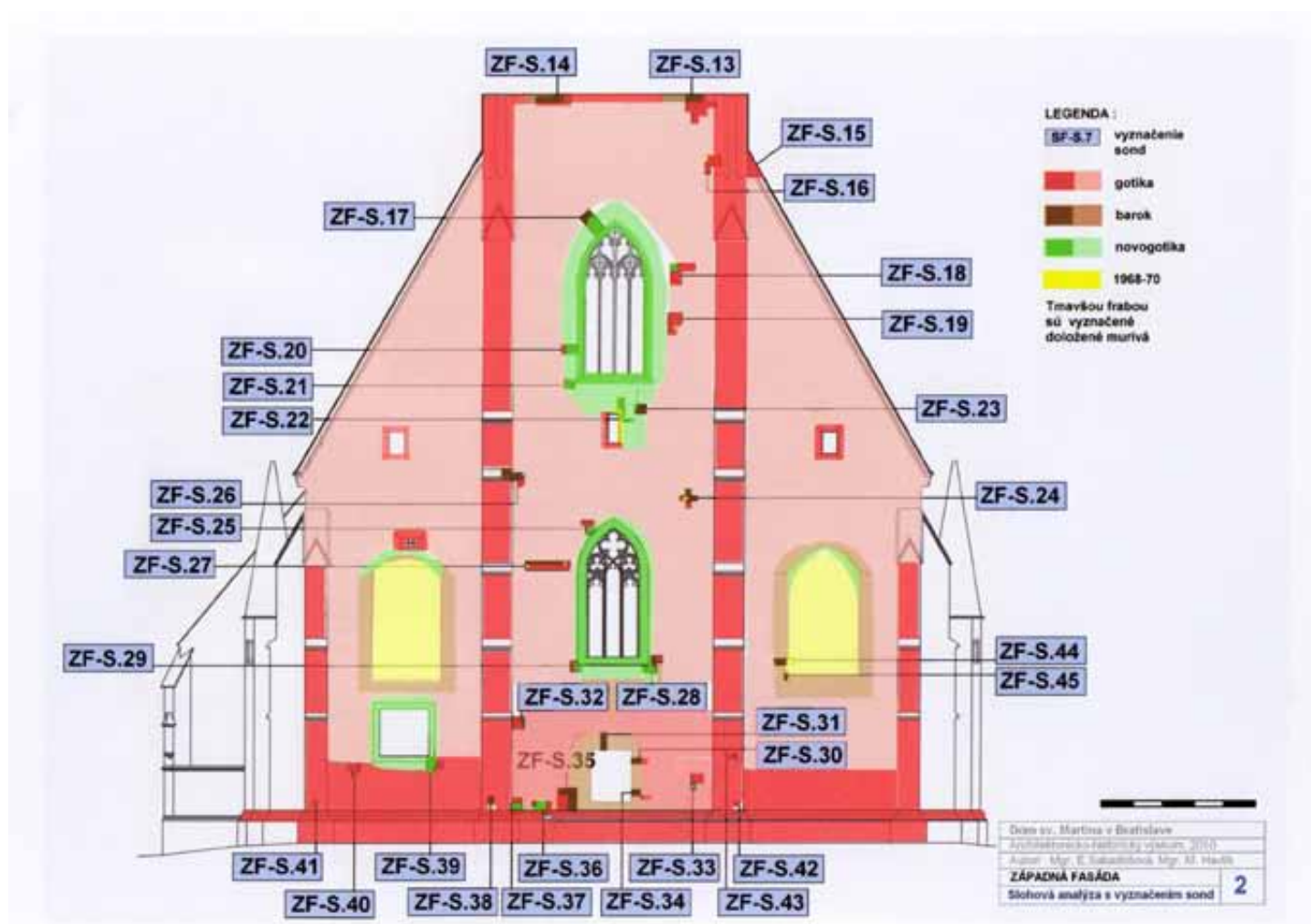

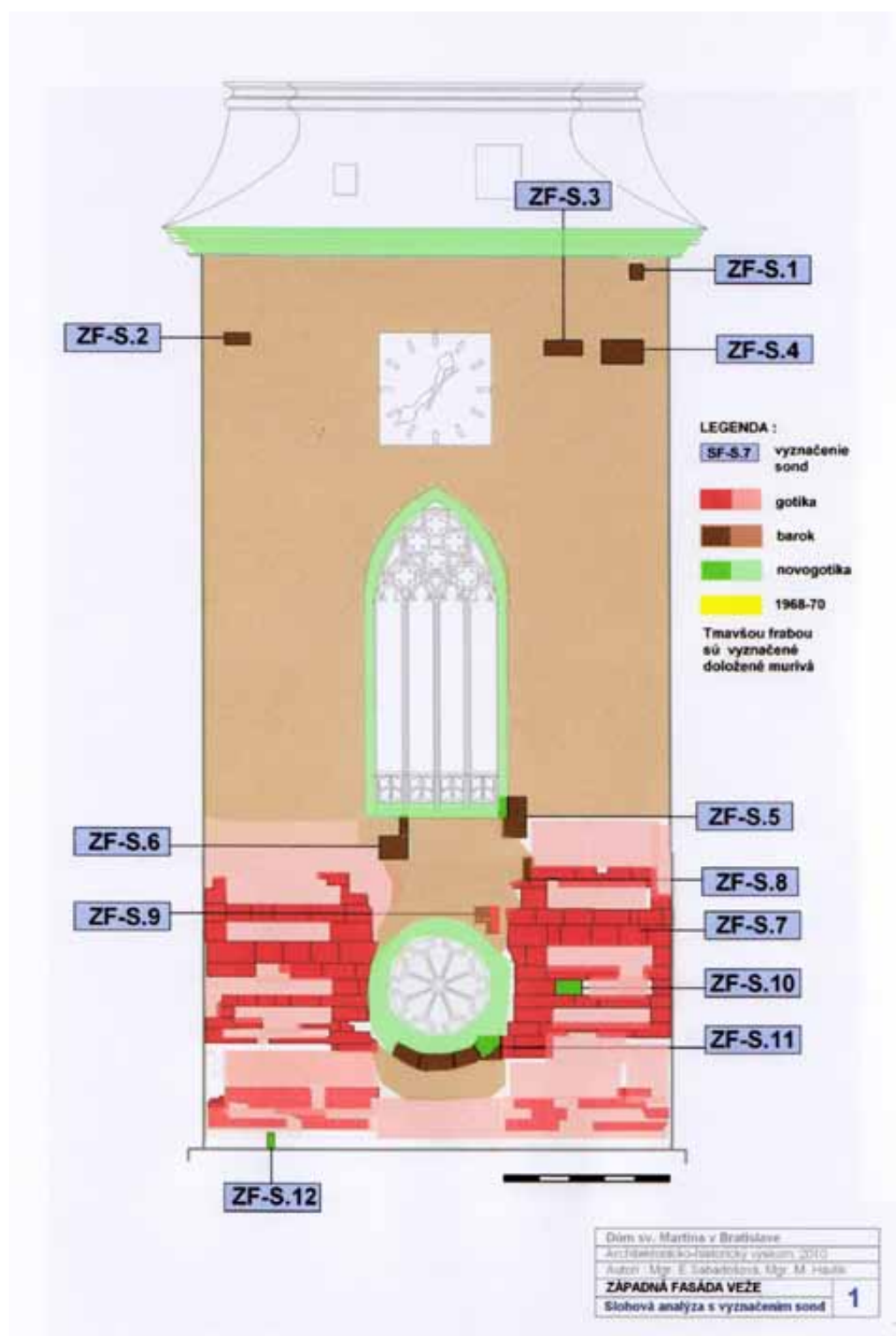
nabíelo. Tretia etapa je datovaná do rokov **1835 – 1846** a bola realizovaná v novogotickom tvarosloví (gotizujúci tvar a helmica veže) podľa projektu Ignáca Feiglera st. Túto obnovu vyvolal požiar spôsobený bleskom, ktorý zničil barokovú helmicu. Menšie stavebné úpravy prebehli **v roku 1905**, nemali však vplyv na slohový výraz kostola. Štvrtú etapu (**1968 – 1970**) definujú novodobé úpravy, počas ktorých odstránili plastické panelovanie novogotickej úpravy a zvyškov barokových konštrukcií a sôch. Týmto úpravami sa podľa pamiatkovej komisie reštituoval výraz v gotickom slohu, čím sa dosiahla jednota exteriéru veže s ostatnými fasádami kostola.

Návrh obnovy

Na základe analýzy vývoja, vyhodnotenia výskumu a definovania pamiatkových hodnôt bol spracovaný návrh pamiatkovej obnovy. Pre metodiku pamiatkovej obnovy je určujúcou historizujúca úprava po roku 1846, resp. 1970, ktorá zjednotila stredoveký slohový výraz kostola v jeho gotickej podobe a integrovala do seba aj mladšie barokové konštrukcie. V súčasnosti je navrhnuté riešenie obnovy

fasád v súčasnom výraze opravením poškodených častí bez náteru. Odtieň omietky sa bude približovať odtieňu pôvodných kamenných prvkov fasád. Budú prekryté málo vypovedajúce plochy analytických sond z dôvodu sceľovania výrazu fasád. Vrstvou novej paropriepustnej a sanačnej omietky v líci fasád veže sa eliminujú súčasné značné preliačiny, vydutiny a zavlhanie. Do výšky gotickej veže je navrhnutá zvlnená, ručne zahladzovaná omietka rešpektujúca prirodzené povrchové nerovnosti muriva, v nadstavenej barokovej časti veže sa na odlíšenie navrhuje tá istá omietka, ale menšej zrnitosti a s vyhladeným povrchom. Uplatní sa zjemnenie obrysov v kontaktoch omietok s kamennými kvádrmi armujúcimi oporné piliere, tiež v kontaktoch s kamennými plastickými prvkami zatiahnutím omietok na líce kamenných prvkov „dostratena“. Ostatné súčasti veže, zväčša výplne zvukových otvorov, otvorov do podkrovia i okien na fasáde sa navrhujú obnoviť remeselným spôsobom. Kamenné prvky fasád a veže, rímsoy, obruby zvukových otvorov, okenných gotických a novogotických otvorov, kvádrové murivo, združené okosené piliere, torzo štítu veže, oporné piliere, sokel i samotná helmica novogotickej veže s korunou sú navrhované na reštaurátorskú obnovu. ❖

Palác s areálom – bývalý prepoštský palác

Kapitulská 19, č. ÚZPF 64/1 – 3, č. parc. 470, okres Bratislava I, súčasť pamiatkovej rezervácie
Architektonicko-historický a umeleckohistorický výskum

Autorka: Mgr. Elena Sabadošová

Charakteristika skúmaného objektu

Bývalý prepoštský palác sa nachádza na južnom dolnom konci Kapitulskej ulice. Predstavuje rožný dom, voči východnému uličnému frontu odsadený do hĺbky parcely. V uličnej čiare areál ohraničuje ohradný múr s mrežovým oploťom. Palác je dispozične riešený ako trojkřídlový, s tromi nadzemnými podlažiami, zastrešený valbovými strechami. Podpivničené je len hlavné východné kídlo, západným priečelím orientované do nádvorja. Bočné kídla sú západným smerom predĺžené prízemnými budovami, ktoré siahajú až k línii Kapitulskej ulice. Kídla paláca obklopujú nádvorie z východnej, severnej a južnej strany. Prízemná časť severného kídla prináleží susednému objektu Kapitulská 17, preto nebola predmetom výskumu. Suterén pod východným kídlo je zaklenutý valenou klenbou s klenbovými vynášacími pásmi pod priečkami vyšších podlaží. Severná polovica pivničných priestorov je širšia ako južná. Obe delia priečky na tri priestory, pričom stredný, najväčší má v súčasnosti funkciu kaplnky. Prízemnia všetkých kídla sú jednotraktové, s navzájom priechnými miestnosťami. Hlavné schodisko je situované temer v centrálnej osi východného kídla, bočné kruhové schodisko sa nachádza v južnom kídle. Prvé poschodie severného a južného kídla je riešené tak ako na prízemí, ako jednotraktové na rozdiel od hlavného východného kídla, ktoré má na tomto podlaží dispozíciu dvojtraktu s chodbou na východnej strane. Dispozícia druhého poschodia je temer totožná s členením na prvom poschodí, vrátane umiestnenia chodbových traktov východného kídla.

Stavebno-historický vývoj

Pamiatkový výskum bol limitovaný obmedzeným počtom sond, zohľadňoval funkčnú prevádzku objektu. Historické podklady uvádzajú na pozemku dnešného paláca prepoštskú kúriu už **v roku 1311**. V listine, v ktorej sa objekt spomína, richtár Herkl poskytol prepošstvu pozemok na predný dvor výmenou za pozemok na stavbu mestských hradieb. Najstaršie murivá sme v objekte identifikovali v severnej polovici východného kídla, konkrétne v suteréne a na prízemí. Podľa nášho názoru Herklom

Pohľad na palác z uličky medzi Dómom sv. Martina a Bohosloveckou fakultou (foto: E. Sabadošová, 2009)

Vstupná brána do areálu paláca s erbom prepošta Juraja II. Draškoviča (foto: E. Sabadošová, 2009)

spomínaný predný dvor sa nachádzal na východnej strane gotickej kúrie (zo strany Akademie Istropolitany), kam sú orientované dnes zamurované vstupy zo suterénu a prvého nadzemného podlažia. Gotická prepoštská kúria bola postavená z lomového kamenného muriva, s ložnou maltou vizuálne identickou s murivami nasledujúcich dvoch stavebných etáp, preto je uvádzaná len v predpokladanom rozsahu. Jej murivá sme identifikovali podľa povrchovej úpravy charakteristickej roztieranou maltou zo škár muriva, štruktúrovanou stopami po zahladzovaní. Na starší pôvod východného obvodového múru paláca poukazuje zistený záklenok dverného otvoru tesne nad podlahou prvého nadzemného podlažia (sonda S.5). Vzhľadom na pozíciu otvor vyúsťoval do dnešného suterénu (podľa odhadu asi 2 m nad jeho súčasnú podlahu), ktorý v tom čase ešte nemohol byť zaklenutý valenou klenbou, keďže tá zasahuje do otvoru. Indíciou k predpokladaným gotickým murivám sú i ďalšie dverné otvory vo východnom múre paláca, v úrovni prvého podzemného a prvého nadzemného podlažia.

Po silných požiaroch, ktoré zničili objekty na Kapitulskej ulici, dal **v roku 1515** prepošt Hieronym Balbi budovu prepoštstva prestavať. Objekt schematicky zachytáva veduta z roku 1606 (*Wilhelm Schäfer Dilich, Veduta Bratislavy, pohľad z juhu, okolo 1606, medirytina, 178 x 325, vydal Wilhelm Wessel, Kassel, Galéria mesta Bratislava, inv. č. C 15436*). Charakterizuje ho bloková viacpodlažná budova orientovaná v smere sever – juh, zastrešená sedlovou strechou so štípmi na južnej a severnej strane. Na rozdiel od staršej budovy už mohla byť priečelím orientovaná západným smerom, keďže v západnom obvodovom múre bol na druhom nadzemnom podlaží zistený zamurovaný dverný otvor. Tento mohol vyúsťovať na balkón, možno spojený s reprezentačným portálom, ako napr. v budove starého Arcibiskupského paláca v Trnave. V rámci prestavby bolo postavené prízemné severné krídlo. Ako stavebný materiál bola v tehlovom murive sekundárne použitá stojka gotického portálu, rámcovo datovaná **do 15. storočia**. Spojitosť s východným nádvorím celkom nezanikla. Zamurovaný mladší dverný otvor zistený vo východnom múre na prízemí vyúsťoval do východnej fasády. Renesančná stavebná etapa je v grafickej prílohe vyznačená v predpokladanom rozsahu.

Zásadnú ranobarokovú prestavbu paláca **v rokoch 1631 – 1632** inicioval prepošt Juraj II. Draškovič. Podľa historických údajov nariadil zbúranie starej budovy, pretože bola v dezolátnom stave, a dal postaviť nový prepoštský palác. Na základe sondážnych nálezov nebola staršia budova celkom zbúraná, ale došlo k jej zásadnej prestavbe. Projektant paláca nie je známy, no štýlové prvky poukazujú na talianskych architektov rodiny Rava (*Draškovič zveril prestavbu baziliky v Győre v rokoch 1635 – 1650 Giovannimu Battistovi Rava*). Jakub Rava so synom pracoval v službách Petra Pázmáňa na prestavbe bývalého kláštora klarisiek v Bratislave. Podobu objektu po prestavbe zachytáva veduta z roku 1647 (*Matthäus Merian, Pohľad na Bratislavu zo*

Súsošie sv. Alžbety Durínskej na nádvorí paláca, dielo Alojza Rigeleho z roku 1907 (foto: E. Sabadošová, 2009)

Suterén východného krídla, priestor kaplnky, pohľad severným smerom (foto: E. Sabadošová, 2009)

severu, 1646, výrez s vyznačeným Prepoštským palácom, medirytina, Galéria mesta Bratislava, inv. č. C 18831). Nový palác s tromi nadzemnými podlažiami si zachoval blokovosť staršieho solitéru. Upravená bola strecha, južný a severný štít vystriedali valby, do otvorov boli vsadené kamenné obruby. Približne v strede krídla vzniklo hlavné, pravdepodobne drevené schodisko. Súčasťou objektu sa stalo i bočné kruhové schodisko (*schodisko má rovnaký profil schodových stupňov ako kruhové schodisko na emporu v Dóme sv. Martina*), postavené vo forme valcovej veže na západnej

fasáde, v blízkosti juhozápadného nárožia. Otázna je na vedute spodobená druhá veža, ktorá mohla byť spojená s budovou paláca pri severozápadnom nároží alebo bola samostatným solitérom. Západné nádvorie je zo severu aj v tejto etape ohraničené prízemným krídlom a dvomi za sebou umiestnenými jednopodlažnými domami. Pôdorysnú dispozíciu v tvare písmena L zachytáva plán mesta ešte aj v roku 1751. Úpravu fasád paláca charakterizovala vyhladená omietka bez povrchového náteru, štruktúrovaná jemnou zrnitosťou. Areál paláca bol z južnej a západnej strany ohraničený plným múrom, pričom vstupný reprezentačný portál s erbom prepošta Draškoviča bol inštalovaný do stredovej osi západného múru.

Následne úpravy, rámcovo datované do **prvej polovice 18. storočia**, charakterizujú zmeny v dispozícii dnešného východného krídla na druhom a treťom nadzemnom podlaží, kde nadstavaním prízemnej chodby k východnej fasáde severnej časti krídla vytvorili na druhom a treťom nadzemnom podlaží dvojtrakt. Dvojtrakt vznikol vstavaním priečky aj v južnej časti krídla. Staršie, pravdepodobne drevené hlavné schodisko v stredovej časti západného krídla, nahradilo kamenné. Chodbové trakty sprístupnili z medzipodest medzi prvým a druhým podlažím a druhým a tretím podlažím novými schodiskovými ramenami. Miestnosti druhého podlažia boli riešené ako reprezentačné piano nobile s enfiládou na západnej strane. Vybudovali tiež kúreniskový systém vytvorením prikladacích otvorov orientovaných do chodieb. Fasády preomietli vyhladenou omietkou s bielym náterom, vyzdobili plastickým nárožným kvádrovaním, kordónovou rímsou a korunnou rímsou s vlysom, dolu ohraničeným podkorunnou plastickou lištou. V interiéroch na vyšších podlažiach vznikli nové stropy s plastickými podstropnými rímsami. V tejto stavebnej etape bol k južnému obvodovému ohradnému múru v juhozápadnom kúte nádvorja pristavaný jednopodlažný hospodársky objekt, ktorý využil časť jeho muriva.

V roku 1776 prepoštský palác rozšírili o trojpodlažné bočné krídla, čím vznikol trojkrídlový palác, pôdorysne uzatvárajúci spolu s prízemnými časťami krídel čestné nádvorie. V tom čase rozvíjajúcemu sa návratu ku klasickým formám vyhovovala racionálna strohosť hmôt a riešenie fasád staršieho paláca, a tak ranobarokové členenie i tvaroslovie zopakovali i na pristavaných krídlach. Južné krídlo do svojho organizmu vtiahlo schodiskovú vežu a jednopodlažný hospodársky objekt upravili do podoby jednopodlažnej časti krídla. Prízemné severné krídlo bolo v kontakte s východným nadstavané o dve podlažia. V novom prejave upravili miestnosti piano nobile na prvom nadzemnom podlaží. Z dobových prvkov sa zachovalo niekoľko dvojkrídlových dverných výplní a drevené kazetové parkety.

V nasledujúcich obdobiach sa palác zásadne nezmenil, došlo len k utilitárnym úpravám. **V poslednej tretine 19. storočia** dal prepošt Hyacint Rónay vyzdobiť interiéry maľbami (závesnými obrazmi) a rytinami. Čiastočne dal zbúrať uličný múr a na nižšiu korunu upevniť kované zábradlie. Pamätná tabuľa z červeného mramoru na priečelí paláca

oznamuje, že 27. apríla 1886 v tejto budove navštívila prepošta H. Rónaya kráľovná Alžbeta s dcérami veľkokňažkami Gizelou a Valériou. Iniciátorom úprav **v poslednom desaťročí 19. storočia** bol prepošt József Dankó. Na druhom nadzemnom podlaží (v dnešnej kaplnke, miestnosť č. 2.9) bol osadený nový drevený strop, ktorý vyzdobili maľbami Franz Storno a Joseph Barnert. Meno prepošta i s datovaním 1893 je uvedené v nápisovej páske. Na priečelí pribudol balkón s mrežovým zábradlím, nesený konzolami a dvomi liatinovými stĺpmi. Katastrálny plán mesta z roku 1894 zachytáva už súčasný pôdorys paláca vrátane balkónovej konštrukcie. Za Františka Horeczkého (**1898**) prerobili prepoštské maštale (jednopodlažné časti bočných krídel) a adaptovali ich na nájomné byty. V roku 1907 vytesal sochár Alojz Rigele (1879 – 1940) priamo na nádvorí paláca súsošie sv. Alžbety Durínskej. Nasledovali už len utilitárne úpravy realizované v priebehu 20. storočia, ktoré nepriniesli žiadne koncepčné zmeny v architektúre paláca, ten sa postupne zmenil na školské a ubytovacie zariadenie.

Návrh obnovy

Cieľom obnovy paláca je jeho prezentácia v určujúcom barokovo-klasicistickom výraze z poslednej tretiny 18. storočia. V tom čase uskutočnená prestavba do historických konštrukcií absorbovala staršie hmoty a zohľadnila racionalizmus a triezvy výraz staršej ranobarokovej budovy. V rámci prezentácie navrhujeme zároveň priznať a prezentovať hodnotné prvky a detaily z mladších i starších stavebných etáp. ❖

2. NP východného krídla, kaplnka, maľovaný strop, detail – sv. Martin (foto: E. Sabadošová, 2009)

LEGENDA PRE VÝKRESY SLOHOVEJ ANALÝZY :
 (orientačná etapizácia)

- I. etapa - predpokladaná (gotická, orientačné datovanie do 14. stor.)
- II. etapa - predpokladaná (renesančná, okolo roku 1515)
- III. etapa (ranobaroková, 1631-1632)
- IV. etapa (baroková, 1. pol. 18. stor.)
- V. etapa (barokovo-klasicistická, 3. štvrtina 18. stor. - 1776)
- VI. etapa (historizmus, koniec 19. - zač. 20. stor.)
- VII. etapa (novodobé úpravy, realizované v priebehu 20. stor.)

predpokladané murivá

● S.30 vyznačenie sond a nálezov v interiéroch

● SF.24 vyznačenie sond a nálezov na fasádach

podlaha

strop

BRATISLAVA-ČUNOVO

Kaštieľ a sýpka

Petržalská a Schengenská ulica, č. 218, č. ÚZPF 649/1 – 2, č. parc. 542, 539, okres Bratislava V
Architektonicko-historický a umeleckohistorický výskum

Autorka: PhDr. Zuzana Zvarová

Spolupráca: Mgr. Tomáš Janura, PhD. – archívny výskum, Ing. Veronika Vagenknechtová – historická zeleň, Mgr. Peter Barta, PhD. – dendrochronologická analýza drevených konštrukcií sýpky, Ing. arch. Pavol Ižvolt – analýza krovu sýpky

Kaštieľ

Charakteristika skúmaného objektu

Kaštieľ a sýpka stoja v južnej časti obce, sýpka západne od kaštieľa. Kaštieľ je prízemná obdĺžniková, čiastočne podpivničená stavba s dvoma vstupmi. Hlavný vstup je cez portikus na severovýchodnej fasáde, druhý vstup je v jeho osi na juhozápadnej fasáde. Základom dispozície je trojtrakt v pozdĺžnom smere v strede s chodbou. V južných priestoroch juhozápadného traktu sa zachovali zvyšky starších omietok s nástennými maľbami. Fasády sú hladké, len s kamennými šambránami okien a vstupnými portálmi. Úprava parku, resp. jeho torzo, má prírodno-krajinársky charakter s dlhodobou zanedbanou údržbou porastov a komunikácií. Pôvodné miesta trávnikovných plôch a kvetinových záhonov zanikli v dôsledku terénnych úprav. Kaštieľ i park sú v narušenom stave, poznačené nedokončenou obnovou v 70. – 90. rokoch 20. storočia a zanedbanou údržbou.

Stavebno-historický vývoj

Kaštieľ je reprezentantom menšieho vidieckeho objektu, ktorý neslúžil ako hlavné sídlo majiteľov. Jeho stavitelom bol Peter Szapáry. V prvej stavebnej etape datovanej na základe archívneho výskumu medzi **roky 1757 – 1781** bol postavený prízemný, čiastočne podpivničený trojtraktový objekt s jednoduchou dispozíciou. Vchádzalo sa do úzkej vstupnej chodby ústiacej do stredného komunikačného traktu. Severovýchodný trakt tvorili miestnosti zaklenuté valenými klenbami slúžiace ako zázemie, stredný trakt bola chodba zaklenutá pruskými klenbami. Juhozápadný obytný trakt mal v strede sálu, po stranách ktorej boli miestnosti s plochým stropom, prepojené enfiládou. V strednej chodbe boli vymurované prikladacie otvory nepriameho vykurovania. Komínové prieduchy boli vyvede-

Kaštieľ v Čunove, severovýchodná fasáda

Sýpka, severozápadná fasáda

né do dvoch mohutných komínov v krove. Podpivničená bola len južná časť objektu.

V druhej stavebnej etape datovanej **okolo roku 1807**, počas vlastníctva Jozefa Szapáryho, rozšírili suterén južným smerom pristavaním dvoch miestností prístupných z exteriéru. K hlavnej severovýchodnej fasáde pristavali dnešný portikus. Miestnosti juhozápadného traktu vymaľovali nástennými maľbami s motívmi kvetov, klasov a poľnohospodárskeho náradia. Pri obnove v **70. – 90. rokoch 20. storočia** osadili nový krov, okenné šambrány, stropy v juhozápadnom trakte a vo veľkom rozsahu odstránili omietky. Z remeselných detailov vynikajú barokové okenné mreže a interiérové dvere. Bezprostredné okolie kaštieľa tvoril park i účelová záhrada. Park bol komponovaný ako voľná príroda, kde sa skupiny stromov striedali s trávnatými porastmi. Vznikol na konci 19. storočia. Z umeleckohistorického hľadiska si najväčšiu pozornosť zaslúžia nástenné maľby juhozápadného traktu, ktoré sú riešené ako imitácia tapiet alebo solitérnych rámovaných obrazov čerpajúcich námety z poľnohospodárstva. Reprezentujú kvalitnú dobovú umeleckú úroveň.

Návrh obnovy

Základom obnovy by mala byť rekonštrukcia stavu objektu zo začiatku 19. storočia s rešpektovaním starších štruktúr a ponechaním nerušivých stavebných výmen z druhej polovice 20. storočia. Zachované nástenné maľby budú reštaurované. Situovanie kaštieľa, jeho charakter a architektúra si vyžaduje navrátenie adekvátnej plochy parku v takom rozsahu, aby bolo možné obidve budovy (kaštieľ i sýpku) opticky odčleniť od okolitej zástavby. Pričlenením tejto plochy ku kaštieľu sa vytvorí adekvátny priestor v okolí pamiatky a zároveň sa umožní jej kvalitnejšie využitie.

Sýpka

Charakteristika skúmaného objektu

Sýpka je obdĺžniková, dvojpodlažná nepodpivničená stavba s dvoma vstupmi oproti sebe v strede dispozície. Dispozícia na oboch podlažiach je halová, na prvom nadzemnom podlaží s valenými klenbami, na druhom s drevenými piliermi, ktoré nesú trámový strop. Krov nad objektom má sústavu ležatej stolice. Fasády sú jednoduché, s kamennými šambránami okien bez výplní, len s mrežami. Objekt je prázdny, jeho konštrukcie sú poškodené vzliňajúcou vlhkosťou.

Kaštieľ, detail nástennej maľby

Sýpka, 1. NP

Sýpka, 2. NP

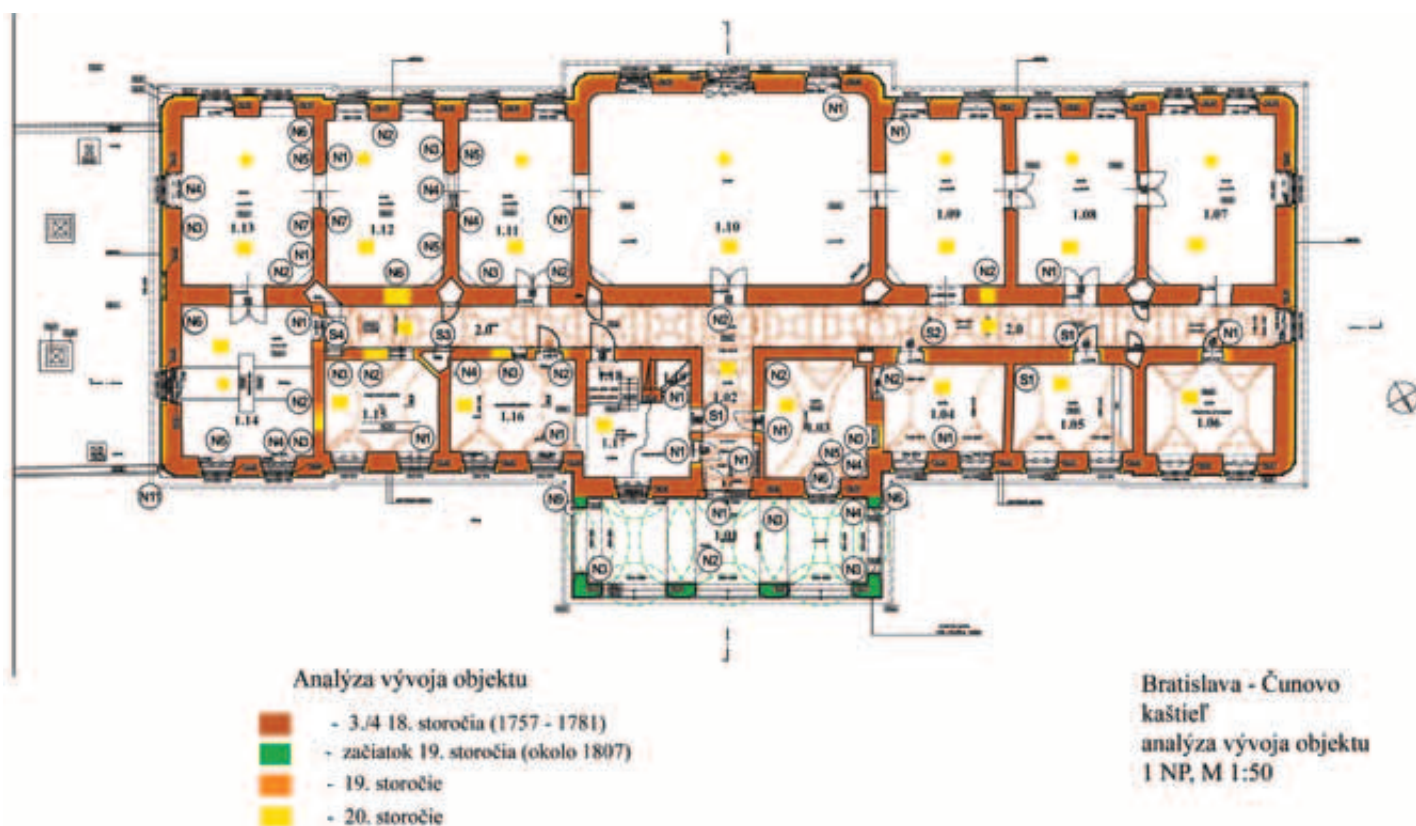
Stavebno-historický vývoj

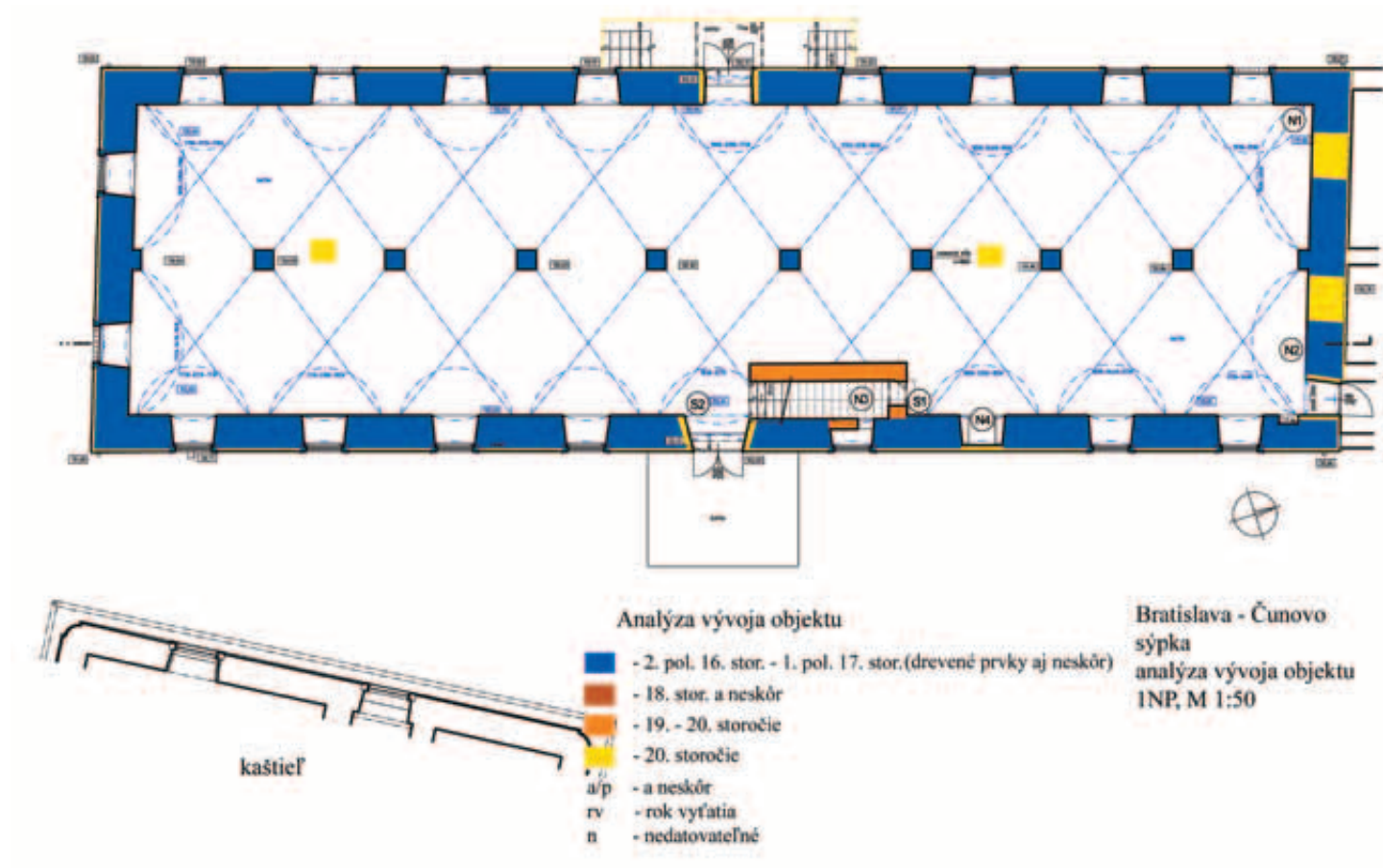
Sýpku nechal postaviť pravdepodobne Baltazar Egredy, ktorý vlastnil Čunovo v 16. – 17. storočí, ako súčasť väčšieho, dnes neexistujúceho areálu situovaného západne od sýpky. V prvej stavebnej etape datovanej do **druhej polovice 16. až prvej polovice 17. storočia** postavili sýpku v dnešnej hmote a pôdoryse ako dvojpodlažný nepodpivničený objekt s rozmermi približne 38 x 12 m. Zastrešili ho sedlovou strechou s dvoma vysokými štítmi. Prvé nadzemné podlažie zakryli stropom s dvoma radmi valených lunetových klenieb sklenutých do ôsmich kamenných pilierov. Na druhé nadzemné podlažie osadili rovnako v pozdĺžnom smere osem drevených pilierov, ktoré niesli prievlak votknutý do káps. Miesta hranenia, rozmery nábehov ako i kotviacich káps si tesár vyznačil červenou ceruzkou. Na prievlak nasadili drevený trámový strop. Dendrochronologické datovanie určilo najskorší možný dátum vyťaženia siedmich pilierov roky 1556 ± 10 , pre jeden pilier rok vyťaženia stromu 1518 ± 10 rokov. Na piliere použili drevo z dubov rastúcich v dunajských nívách. Podlažia prevetrávali pravouhlé okenné otvory v tvare obdĺžnika postaveného na šírku, kryté asi okenicami.

V 18. storočí vymenili konštrukciu krovu. Na základe konštrukčnej typológie môžeme jeho konštrukciu zaradiť medzi neskoršiu fázu krovov ležatých stolíc 18. storočia. Pri jeho výstavbe boli použité drevené prvky zo staršieho krovu (dendrochronologické datovanie krokvy rokom vyťaženia 1551 – 1553). Predpokladáme, že bol delený na dve podlažia. **V 19. – 20. storočí** sa na krove realizovali výrazné zásahy, ktoré viedli k jeho konštrukčnému oslabeniu, zároveň premurovali korunnú rímsu. Fasády sýpky omietli novou štruktúrovanou hrubozrnnou omietkou.

Návrh obnovy

Náročnosť obnovy je daná vysokou mierou zachovania renesančných a barokových drevených konštrukcií. Musí jej predchádzať vypracovanie drevárskeho a statického posudku, ktoré budú prioritne zamerané na ich maximálne zachovanie. Po ich spracovaní budú určené priority obnovy. Druhým predpokladom úspešnej obnovy je zvolenie novej adekvátnej funkcie vo vzťahu k charakteru dispozície a rozsahu zachovania pôvodných konštrukcií. ❖

Kostol sv. Petra a sv. Pavla s areálom

Pác č. 121, č. ÚZPF 965/1 – 3, č. parc. 393, okres Trnava

Architektonicko-historický a umeleckohistorický výskum

Autori: Ing. arch. Ivan Gojdič, Mgr. Michaela Haviarová, Mgr. Kristína Zvedelová, PhD.

Spolupráca: RNDr. Daniel Pivko, PhD. – geofyzikálny rozbor kamennej reliéfnej platne

Charakteristika skúmaného objektu

Rímskokatolícky Kostol sv. Petra a sv. Pavla s murovaným ohradením je situovaný v severozápadnej časti Pácu (časť obce Cífer), na pravej strane hlavnej prístupovej cesty. Pôvodne osamotený objekt, postavený uprostred polí, bol v druhej polovici 20. storočia prepojený s obcou cestou s obojstrannou zástavbou rodinných domov. Murovaný kostol predstavuje jednoloďovú stavbu s polygonálne ukončeným presbytériom, predstavanou vežou a dvojpodlažnou obdĺžnikovou prístavbou, situovanou kolmo na južný múr svätyne. V úrovni jej prízemí sa nachádza sakristia, nad ňou oratórium. Samotný areál kostola je vymedzený murovanou ohradou nepravidelného, takmer elipsovitého tvaru, súčasťou ktorého sú dva vstupy a menšia kruhová stavba, ktorá slúžila ako kostnica. Kostol je v súčasnosti v narušenom stavebno-technickom stave. Pamiatkový výskum bol vykonaný v celom objekte (interiér, veža, krov, fasády), vrátane ohradenia.

Stavebno-historický vývoj

Pamiatkový výskum kostola odkryl v hmote súčasného objektu starší románsky kostol tvorený široko orientovanou stavbou postavenou z plevoviek, v nároží s opracovanými kamennými blokmi prekrytými tzv. nahadzovanou omietkou. V nároží bola sekundárne osadená aj kamenná platňa zdobená motívom procesiového rovnoramenného gréckeho kríža vpísaného do kruhu. Kostol je možné stožniť s farským Kostolom sv. Petra dnes zaniknutej obce Dolný Fančal, ktorý sa spomína v písomných prameňoch. Jeho výstavbu kladieme do **prvej polovice 13. storočia**. V pomerne krátkom časovom odstupe, niekedy **v druhej polovici 13. storočia**, bol kostol predĺžený smerom na západ a pred jeho južným vstupom vznikla menšia predsieň.

V období gotiky niekedy **v 14. až 15. storočí** bola postavená severná sakristia a realizovali sa aj iné úpravy, na ktoré poukazuje veľké množstvo gotických prstoviek použitých v mladších murivách. Po zániku obce Dolný Fančal (1440) nebol kostol využívaný a postupne chátral.

Kostol medzi obcami Cífer a Pác, 2. vojenské mapovanie, 1839
www.geolab.cz

Juhozápadný pohľad na kostol s ohradením (foto: M. Haviarová)

Severovýchodný pohľad na kostol (foto: M. Haviarová)

Podľa nápisu na zvone bol kostol **v roku 1687** opätovne obnovený, pričom došlo k zmene jeho patrocína na Kostol sv. Petra a sv. Pavla, ktorý sa stal súčasťou obce Pác. Radikálna prestavba sa však uskutočnila **okolo roku 1764**, keď kostol získal súčasný objem, loď zaklenuli pruskou klenbou, v západnej časti s emporou a južnou predsieňou. Presbytérium získalo súčasnú podobu so vstupom do severnej sakristie. Pod kostolom bola zriadená krypta a okolo murované ohradenie s kostnicou a severným vstupným portálom.

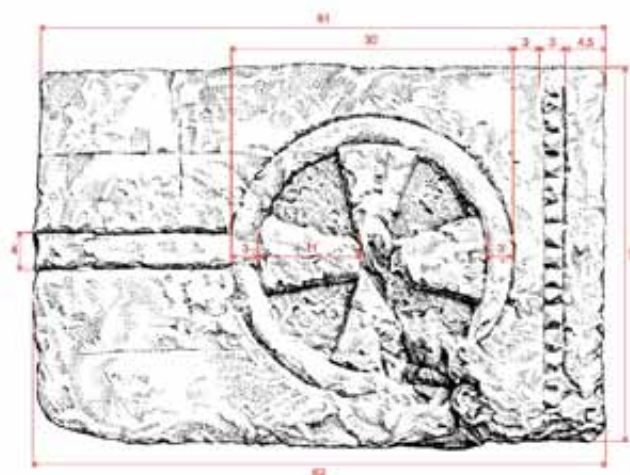
V roku 1898 Pavol Ziči (Zichy) inicioval prestavbu, ktorá má za následok súčasný vzhľad kostola. Najväčšia zmena súvisela so vznikom novej dvojpodlažnej prístavby na južnej strane kostola, v ktorej bola zriadená sakristia a nad ňou malé oratórium. Zároveň zanikla predsieň južného vstupu. Nové riešenie fasád sa uplatnilo aj na hmote kostola, kde vznikli nové okná. V rámci ohradenia areálu vznikol nový vstup orientovaný smerom k obci Pác. Vnútorňé zariadenie kostola (oltár, kazateľnica i vitráže) boli dodané budapeštianskou firmou *Rétay és Benedek*, stavebné práce realizoval hlohovecký majster murár František Cillir (*Franz Czillir*). **V roku 1922** sa po stranách kostola pristavali betónové oporné piliere. **V 80. rokoch 20. storočia** sa realizovala výmena krovu, strešnej krytiny i drenáž na odvedenie dažďovej vody.

Návrh obnovy

Keďže stavebná etapa z roku 1898 určila súčasnú pôdorysnú skladbu kostola s južnou poschodovou prístavbou, ktorej riešenie fasád sa premietlo aj na fasády kostola, považujeme ju za určujúcu pre návrh obnovy. Pri návrate objektu do historizujúcej podoby z konca 19. storočia sú rešpektované mladšie oporné piliere (1922), ktoré nie je možné odstrániť zo statického hľadiska. Formou analytických sond sú prezentované najvýznamnejšie románske nálezy najstaršieho objektu odkrytého v hmote súčasného kostola (kamenná reliéfna platňa, omietka). ❖

Pohľad do časti lode a východného presbytéria (foto: M. Haviarová)

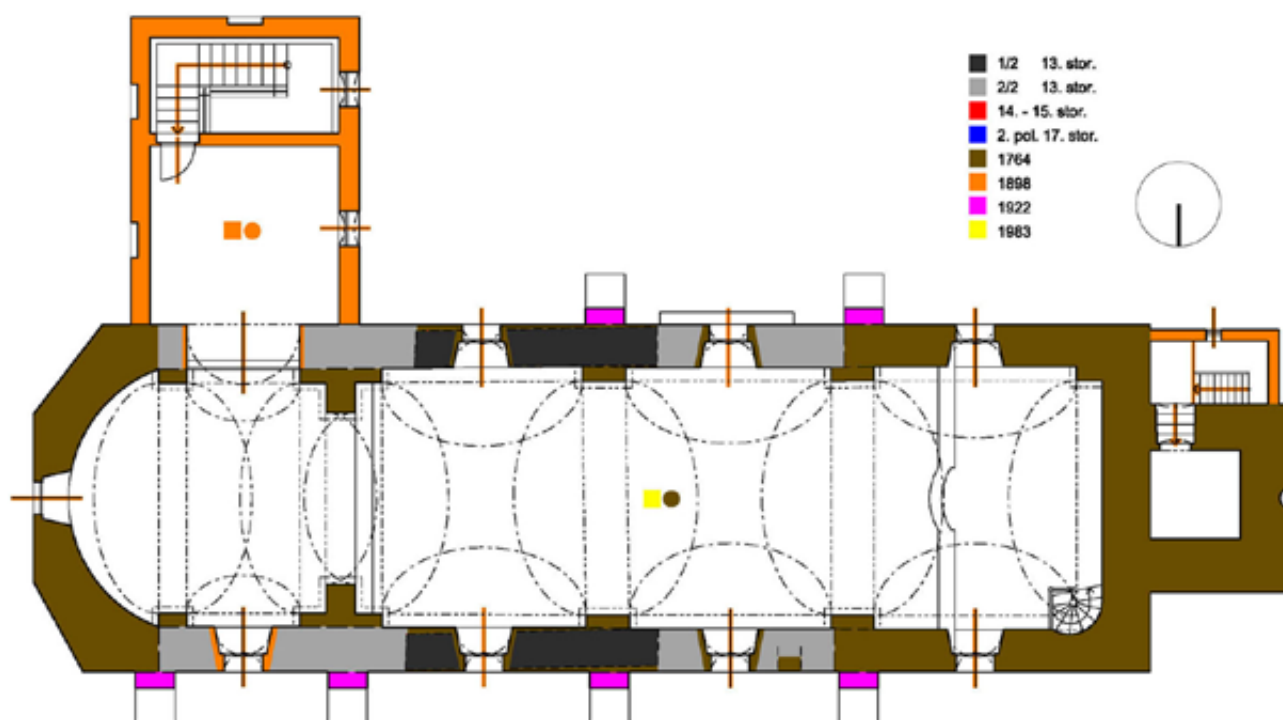

Detail kamennej reliéfnej dosky (foto: M. Haviarová, kresba: J. Česla)

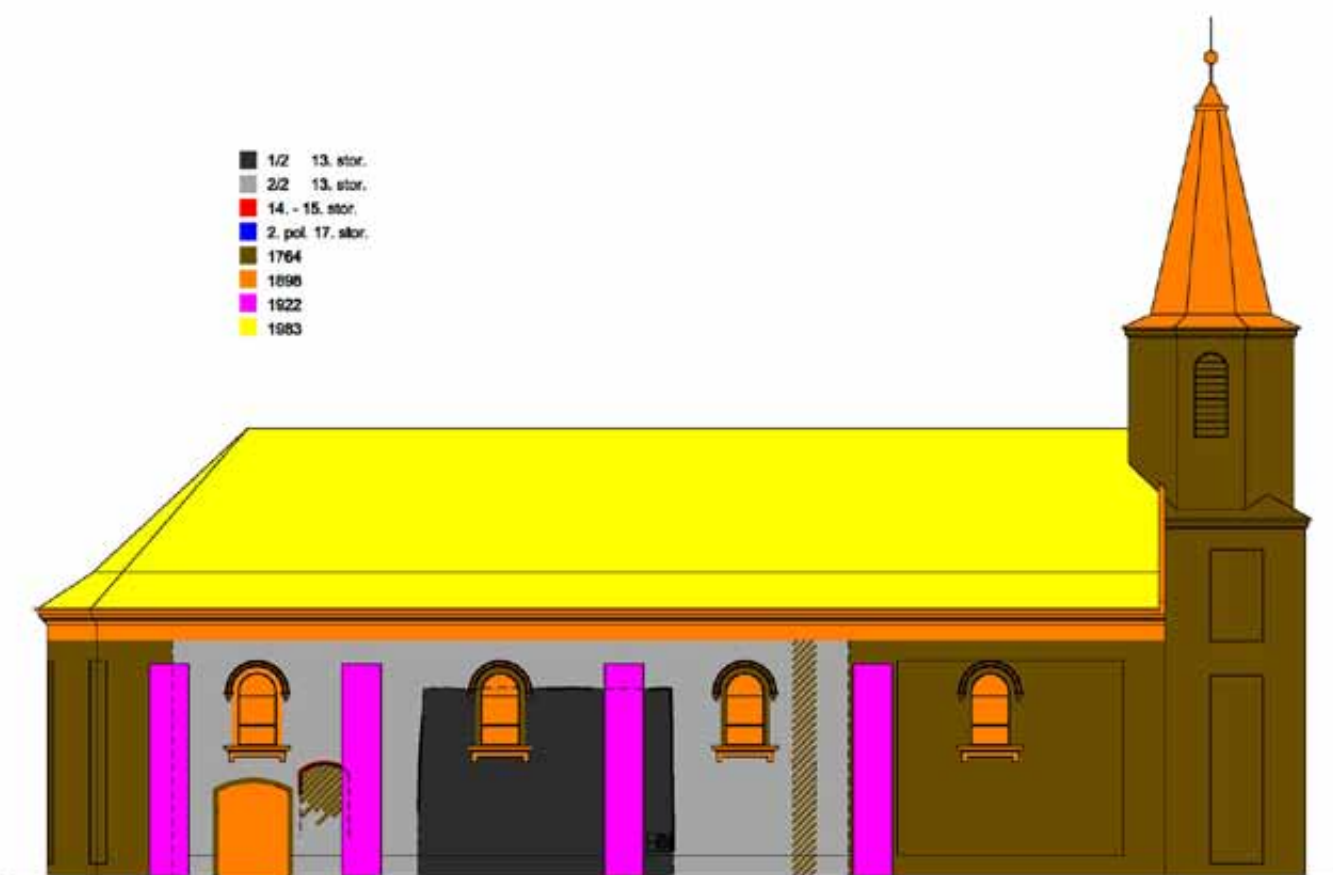

Barokový vstupný portál v ohradení (foto: M. Haviarová)

Pôdorys kostola, slohová analýza M 1 : 250 (kresba: Mgr. art. T. Haviar)

Severná fasáda, slohová analýza, M 1 : 250 (kresba: Mgr. art. T. Haviar)

DECHTICE

Kostol a kláštor františkánov sv. Kataríny Alexandrijskej – Katarínka

Katlovská hora, č. ÚZPF 958/2, č. parc. 2966, okres Trnava

Architektonicko-historický a umeleckohistorický výskum veže a južného poľa západnej steny lode

Autorka: Ing. arch. Jaroslava Žuffová, CSc.

Spolupráca: Mgr. Peter Herceg – rešerše z archívnych prameňov a literatúry, Ing. Tomáš Kyncl (Brno) – dendrochronologický výskum

Charakteristika skúmaného objektu

Kostol, ktorý je ruinou, je jednolodňová stavba tvaru obdĺžnika s dlhým, pravouhlo ukončeným presbytériom smerujúcim na juh a s hranolovou vežou, ktorá predstupa pred severnú stenu lode. Loď má zachované pozdĺžne obvodové steny takmer v celej pôvodnej výške. Chýba klenba, krovová konštrukcia a strecha. Šesťpodlažná veža je hranolová stavba s pôdorysom blízky štvorc. Prvé podlažie je perforované dvernými otvormi na všetkých štyroch stenách. Vo východnej a západnej stene sa po celej výške veže nachádzajú kapsy, ktoré sú pozostatkami po uložení stropných trémov. Niekoľko trémov sa zachovalo v origináli nad predposledným podlažím. Nad prvým a druhým podlažím sú zvyšky muriva klenieb a v omietke odtlačky ich čiel. Okennými otvormi je v rozsahu druhého až piateho podlažia perforovaná iba severná stena veže, šieste zvonové podlažie má okenné otvory na všetkých štyroch stenách. Okná bez kamenných obrúb sú rôzne veľké a rôzne tvarované a nachádzajú sa v rôznom stupni zachovania. Po konštrukcii krovu sa zachovali v kútoch veže v polohe pôvodnej koruny múrov primárne kapsy.

Stavebno-historický vývoj

Areál kláštora františkánov s Kostolom sv. Kataríny Alexandrijskej založil **v roku 1618** gróf Krištof Erdődy na mieste stredovekej zástavby, z ktorej najnovší archeologický výskum zatiaľ jednoznačne identifikoval kaplnku. Kláštor dal podľa archívnych zmienok prestavať Gabriel Erdődy, resp. jeho vdova **v polovici 17. storočia** v rano-barokovom slohu. Vznikol tak trojkrídlový areál, ktorý vytvoril s kostolom, situovaným zo západnej strany, uzavretý rajskeý dvor.

Z terénneho výskumu vyplynulo, že veža bola v celej výške postavená podľa jednotného plánu s technologickými etapami prejavujúcimi sa aj tým, že smerom nahor po podlažiach zvyšovali podiel tehál v lomovom murive.

Pohľad na zvyšky kostola a kláštora od západu (foto: P. Herceg)

Pohľad na kostol (foto: P. Herceg)

Podlažia boli prekryté rovnými trámovými stropmi a navzájom spojené jednoramennými strmými rebríkovými schodiskami. Prízemie nebolo priamo prepojené s vyššími podlažiami, ale do druhého nadzemného podlažia veže vytvorili prístup z empory v lodi kostola. Ploché exteriérové líce pôsobilo skromným dojmom. S výnimkou sokla obloženého kamennými platňami dekorovali zvyšok veže iba murované lizénové rámy vyznačujúce nárožia a polohy korunných ríms v každom druhom podlaží.

Z architektonicko-historického výskumu vyplynulo, že veža je dodatočná voči kostolu. Čas jej vzniku nespomínajú žiadne dostupné archívne podklady. Isté je, že **v roku 1743** už stála, keďže ju zachytáva Rugendasovo zobrazenie, ktoré je najstarším ikonografickým prameňom o kláštore. Zachované slohové prvky nie sú nositeľom jednoznačnejšej datovacej výpovede. Po chronologicky najcitlivejšom článku, akým bola kamenná obruba hlavného portálu veže, sa zachovala iba jazva a nepatrné zvyšky pôvodného riešenia s fragmentmi omietok. Stopy iba rámcovo naznačujú architektonické riešenie pravouhlého portálu s pilastrovým orámovaním ostiení a s tympanónom s vnútornou nikou, v ktorej bola s najväčšou pravdepodobnosťou umiestnená plastika (svätej Kataríny?). Na základe týchto torzovitých informácií možno hľadať jeho analógie v trnavských portáloch poslednej tretiny 17. až začiatku 18. storočia. Pre priblíženie doby vzniku veže sme využili aj z literatúry známe údaje o darovaní zvonov, keďže sme predpokladali, že k ich vloženiu do veže muselo dôjsť krátko po jej výstavbe. Z hľadiska horného ohraničenia boli relevantné údaje súvisiace s Jurajom II. Erdődym, ktorý sa stal krajinským sudcom v roku 1704 a zomrel v roku 1713. Vznik veže sa tak po výskume ustálil na **začiatok 18. storočia, medzi roky 1704 – 1713**. O to potešujúcejšie boli výsledky z dendrochronológie, ktoré však prišli až po ukončení architektonického výskumu. Takmer bezo zmeny potvrdili náš predpoklad datovania, keď odobratú vzorku dubového trámu z pôvodného stropu zaradili medzi roky 1703 – 1714.

V rámci veže sme zaznamenali iba dve, resp. tri úpravy. Jednu z nich – vloženie klenieb nad prvé a druhé podlažie nie je možné jednoznačne považovať za slohovú etapu. Ani evidentná kolízia čiel klenieb s kapsami po stredových trámoch zastropenia ešte jednoznačne nevypovedá o tom, že výstavba klenieb by bola až dodatočnou etapou. Mohlo ísť len o technologický postup, pri ktorom najskôr vytvorili v rozsahu celej výšky veže trámové stropy, ktoré zároveň slúžili ako lešenie pri výstavbe veže, a až po ukončení hrubej stavby mohli vložiť nad prvé dve podlažia klenby. Nevedno, či už v etape výstavby veže alebo až pri dodatočnej úprave strechy pribudli na korune múrov v nárožiach veže kamenné sochy františkánskych mníchov známe z dobových vyobrazení a dnes rozmiestnené okolo pálfiovskej hrobky na cintoríne v Smoleniciach. Jedinú doloženú, aj keď len drobnú etapu a bez možnosti časového zaradenia, reprezentuje zmenšenie výšky okien šiesteho podlažia z dôvodov zamedzenia zatekania.

Veža, severná stena a SV nárožie (foto: J. Žuffová)

Veža, detail jazvy po obrube hlavného vstupného portálu do veže (foto: J. Žuffová)

Kláštor bol nariadením cisára Jozefa II. **v roku 1786** zrušený a **do roku 1792** ho využívali vojenský invalidi. Po nich opustené objekty ešte na začiatku 19. storočia spravoval grófsky správca. Po zrušení tejto funkcie boli budovy rozoberané miestnym obyvateľstvom na stavebný materiál. To, čo nezničila násilná ľudská činnosť, zničili poveternostné podmienky.

Návrh obnovy

Z rozsiahleho areálu sa dodnes zachovali len ruiny kostola a južného krídla noviciátu kláštora. Celý komplex sa od polovice 90. rokov 20. storočia postupne staticky zabezpečuje a konzervuje. Pri obnove veže pôjde o kombináciu

metódy konzervácie s metódou náznakovej rekonštrukcie pôvodnej úpravy. Tento prístup je motivovaný snahou vytvoriť z veže vyhliadkový objekt a zároveň expozičný priestor propagujúci výsledky a poznatky doterajších výskumov, ako aj artefakty nájdené v rámci výskumov. Využitie si vyžiada reštitúciu horizontálnych a vertikálnych konštrukcií. Zažitá silueta veže bez strechy však zostane zachovaná. Slohové povrchové úpravy budú zakonzervované v stave, v akom sa zachovali. Pri obnove južného poľa západnej steny lode bude v nadväznosti na predchádzajúce sezóny opäť zvolená metóda konzervácie zachovaného deštruovaného stavu ruiny, pozostávajúceho zo spevnenia jej stavebného materiálu a konzervácie omietok, čo má zabrániť ďalšiemu úbytku jej hmoty a povrchových vrstiev. ❖

Veža, južná stena s dodatočne vtiiahnutým štítom lode kostola (foto: J. Žuffová)

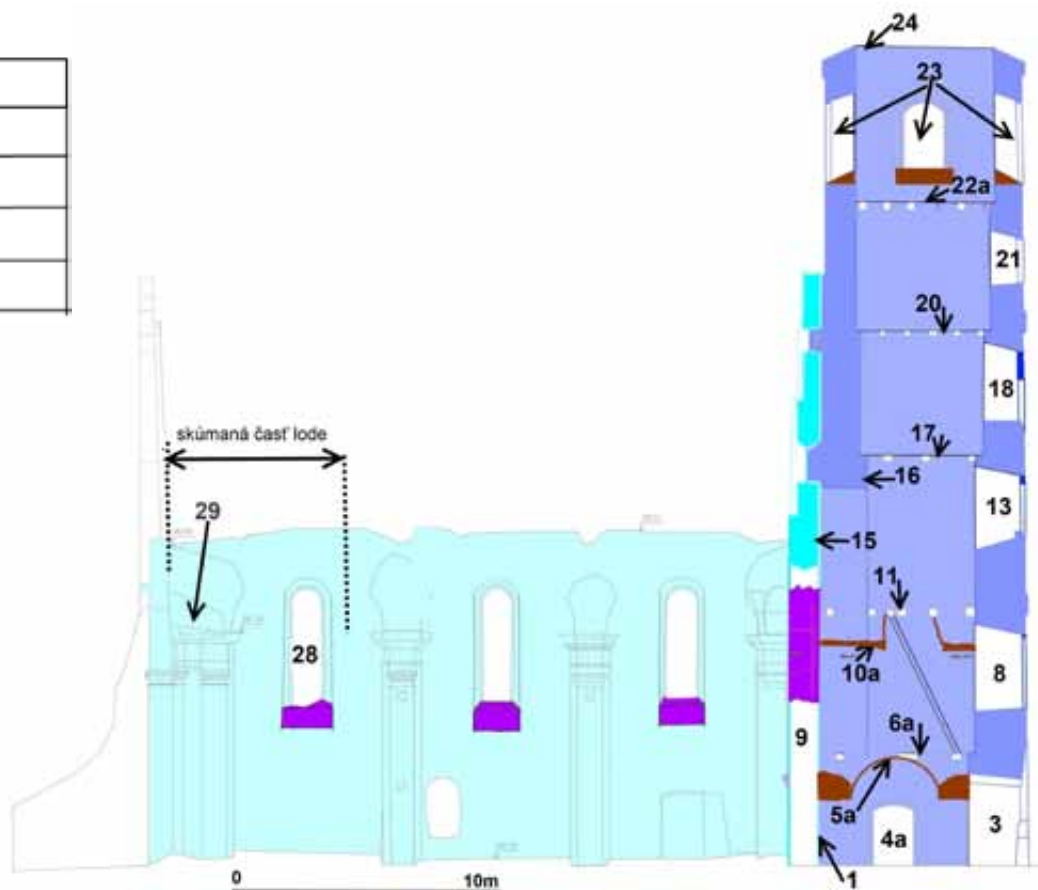

Veža, západná stena v interiéri (foto P. Herzeg)

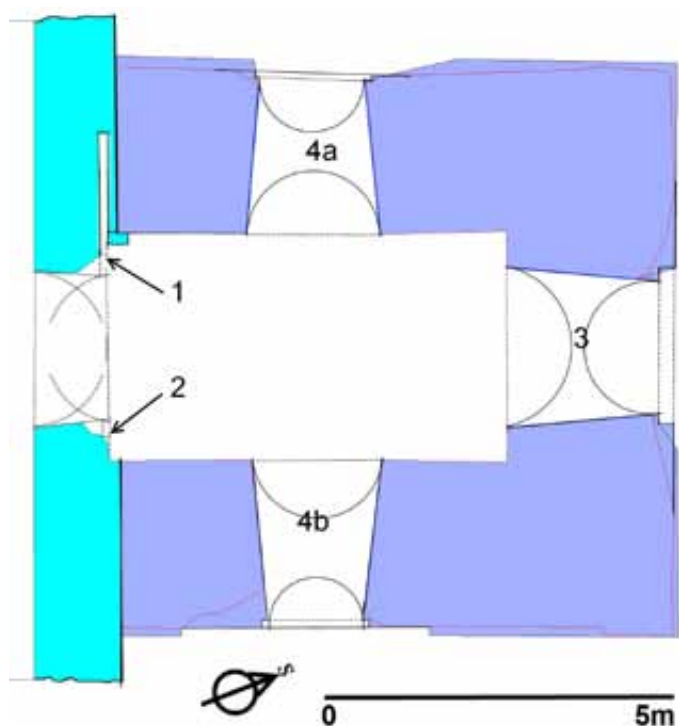

Legenda

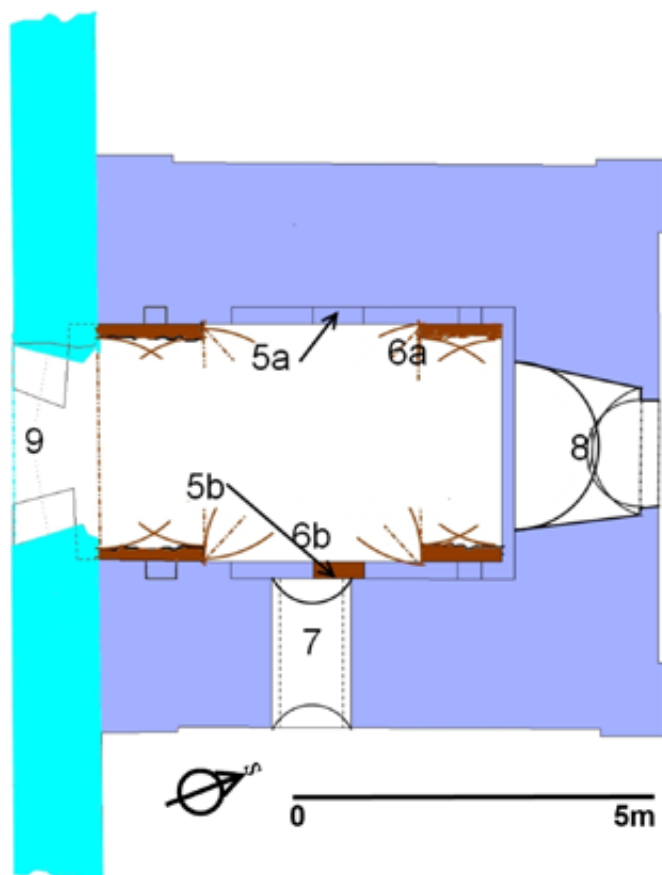
	pol. 17.stor.
	2.pol.17. stor.
	zač.18.stor.?
	zač.18.stor.-technol.etapa
	1.1/3 18.stor.?

Rez vežou a loďou kostola v smere S-J s pohľadom na západ

Pôdorys veže, 1. NP, analýza vývoja

Pôdorys veže, 2. NP, analýza vývoja

Kaštieľ

Drahňov č. 154, č. ÚZPF 19/0, č. parc. 372, okres Michalovce
Architektonicko-historický a umeleckohistorický výskum

Autori: Mgr. Ľuboš Kürthy, Mgr. Barbora Glocková

Spolupráca: Ing. arch. Július Lišaník – výskum krokových konštrukcií a spolupráca na spracovaní grafickej časti

Charakteristika skúmaného objektu

Drahňovský kaštieľ s pôdorysným rozvrhom v tvare písmena L s dlhším východným a kratším severným ramenom je situovaný na parcele klesajúcej východným smerom. Parcela sa primkyňa k východnej strane typickej ulicovej dediny, pričom pôvodne bola súčasťou skôr južnej polovice tohto urbanistického celku a postupným rozrastaním obce sa kaštieľ ocitol v centrálnej časti aglomerácie. Z pôvodného hospodárskeho zázemia kaštiela sa vo východnej časti parcely zachovali dvojpodlažné objekty, dnes v žalostnom, ruinóznom stave. Ďalej v bezprostrednej blízkosti kaštiela (pri západnej fasáde severného ramena) možno vďaka viditeľnej umelo vytvorenej terénnej vyvýšenine identifikovať ľadovňu vybudovanú na centrálnom pôdoryse (12-uholník) s kupolou vynárajúcou sa nad úroveň terénu, a tiež pôvodné grófske syrárne zapustené v teréne a rozpoznateľné podľa pravidelne rozmiestnených vetracích komínov na miernom návrší na západnej strane od východného krídla kaštiela. Zo severnej strany kaštieľ susedí s reformovaným kostolom a s pohrebnou kaplnkou rodiny Lónyaovcov.

Kaštieľ bol postavený na terénnej nive so zvažujúcou sa východnou a južnou stranou, čím sa vytvorili predpoklady rozdielnej podlažnosti východnej a západnej strany objektu. Zatiaľ čo hlavná východná fasáda východného krídla je dvojpodlažná, jeho západná dvorová fasáda ostala jednopodlažná, ale v teréne so zapustenými pivnicami zodpovedajúcimi prvému nadzemnému podlažiu východnej časti. Stredová os dvojpodlažnej východnej fasády je zvýraznená predsunutým rizalitom s trojuholníkovým frontónom a s balkónovým portikom reprezentatívnej sály (salón), pod ktorým je situovaný hlavný vstup do objektu. Spomínané akcentovanie osí sa zrkadlovo uplatnilo aj na dvorovej západnej fasáde s rizalitom s portikom ukončeným trojuholníkovým štítom (nevhodný novotvar z obdobia posledných stavebných úprav strechy), vedúcim do predsieni pred hlavnou reprezentačnou sálou s pôvodným salónom. Dispozične možno východné krídlo na oboch úrovniach charakterizovať ako pozdĺžny dvojtrakt so širším východným traktom. V jeho strednej

Celkový pohľad na kaštieľ od juhozápadu

Pohľad na východnú fasádu východného krídla

časti sú situované centrálne priestory sídla, a to na prvom nadzemnom podlaží impozantná vstupná sála zaklenutá ôsmimi poľami plackovej klenby dosadajúcej na päťicu kamenných toskánskych stĺpov, a na druhom nadzemnom podlaží salón s pilastrovým členením stien s akantovými hlavicami, otvárajúci sa na balkón štvoricou polkruhovo ukončených dverných otvorov. Západné nepodpivničené krídlo kaštieľa je na celej zastavanej ploche jednopodlažné s južnou pavlačou v podobe priebežného portika, neseného hladkými stĺpmi s rímsovými hlavicami. Podobne ako pri východnom krídle, aj tu sa stretávame s dispozičným dvojtraktom v západnej časti, prerušeným vloženou, priečne orientovanou chodbou s hlavným vstupom z dvora.

Stavebno-historický vývoj

Skúmaný objekt kaštieľa je v dnešnej podobe jednoznačne dielom klasicistickej vývojovej etapy, napriek tomu náš výskum identifikoval staršie jadro, ktoré je charakterizované pozostatkami kamenných murív bez spresnenia pôvodného dispozičného členenia staršej stavby. Nie je teda vylúčené, že ide o zvyšky kaštieľa Daróciovcov alebo inej rodiny zo **16. až prvej polovice 18. storočia**.

Nosná klasicistická vývojová etapa podľa výsledkov výskumu prebiehala minimálne v dvoch navzájom na seba nadväzujúcich fázach v priebehu viac než dvoch desaťročí: za spodnú hranicu datovania predbežne označujeme **rok 1812**, keď si dal gróf Gabriel Lónay na okraji obce postaviť honosný kaštieľ so základným, dosiaľ platným dispozičným rozvrhom v tvare písmena L. Hornou hranicou datovania môže byť **rok 1836**, vpísaný do trojuholníkového frontónu rizalitu východnej fasády východného krídla. **Do 30. rokov 19. storočia** možno časovo zaradiť taktiež väčšinu výzdobných motívov použitých na fasádach a v interiéri kaštieľa v Drahňove. Za Gabriela Lónaya bola na prvom nadzemnom podlaží východného krídla situovaná čierna kuchyňa (zamurovaný sopúch), v kaštieli existovalo komfortné teplovzdušné vykurovanie (úseky pôvodného systému prieduchov) aj dvojica symetricky rozmiestnených záchodov s odpadovými šachtami v hrúbke muriva. V exteriéri sme identifikovali biely náter, ktorý bol uplatnený aj na kamenných prvkoch – stĺpoch portika. V druhej klasicistickej etape vznikol nový suterénny priestor (č. 020) pretínajúci prístupovú šiju (č. 018 a 021) a na fasáde boli osadené trojdielne kamenné ostenia okien. Po vytvorení podporných konštrukcií na prvom nadzemnom podlaží sa zmenilo členenie priestorov druhého podlažia východného krídla (č. 104 a 106). V tomto období musela byť do definitívnej podoby dovŕšená aj plastická výzdoba fasád s polkruhovo ukončenými zrkadlami s pravouhlo stupňovanou profiláciou, ako aj výzdoba interiéru s pilastrami s akantovými hlavicami (č. 102).

V tretej stavebnej etape **na konci 19. až začiatku 20. storočia** sa uskutočnili len drobné úpravy jestvujúcich konštrukcií (zámurovky, úpravy otvorov, vloženie komíno-

Historická fotografia zo začiatku 20. storočia (archív rodiny Lónay – Obecný úrad Drahňov)

Dobový pohľad zo začiatku 20. storočia na portikus severného krídla (archív rodiny Lónay – Obecný úrad Drahňov)

Kamenné ostenie trojdielneho združeného okna hlavnej fasády

vého telesa, sonda S60), výmeny drevených výplní a dovtedy monochromatické, biele fasády boli prekryté sýto okrovým náterom. Z uvedeného obdobia pochádzala aj dosiaľ zachovaná krovová konštrukcia nad severným krídlom a dnes už neexistujúca krovová konštrukcia nad východným krídlom kaštieľa, ktorá je dostatočne dokumentovaná na historických fotografiách zo začiatku 20. storočia a na fotografii zo 70. rokov 20. storočia (pred rokom 1974).

V druhej polovici 20. storočia došlo okrem výmeny výplní k devastácii východného krídla (zaslepenie otvorov), ktorému však predchádzala posledná koncepčná omietková úprava fasád s brizolitovou omietkou s temer historizujúcim členením, datovaná do roku 1974 v tympanóne na východnej fasáde východného krídla. Začiatkom 21. storočia bola urobená nová krovová konštrukcia nad východným krídlom a nad portikom jeho západnej fasády vznikol nevhodný ahistorický tympanón.

Návrh obnovy

Pri voľbe metodiky obnovy fasád sa zharmonizovalo niekoľko základných argumentov a pristúpilo sa k prezentácii mladšej omietkovej vrstvy s náterom okrovej farebnosti (koniec 19. – začiatok 20. storočia), ktorá sa zachovala v podstatne väčšom rozsahu ako staršia klasicistická vrstva (2. etapa s bielym náterom), pričom jej celkovú podobu s detailmi členenia možno rekonštruovať aj na základe historických fotografií. Tie sú zároveň podkladom aj pre rekonštrukčné kópie drevených prvkov (dvere a okná), ktoré sa in situ zachovali len minimálne. Pri tomto variante bude možné uvažovať o odstránení druhotných zámuroviek časti otvorov (s vložením rekonštrukčných

kópií dobových výplní), ako aj o opätovnej rekonštrukcii historicky doloženého tvaru tympanónu na západnej fasáde východného krídla. Umeleckoremeselné práce pod dohľadom reštaurátora počítajú so zabezpečením nálezov omietok primárnej fasády. Tie sa uplatnia aj pri doplnkoch klasicistických plastických prvkov interiérových výzdob (pilastre s akantovými hlavicami). V interiéri budú zachované všetky historické omietkové vrstvy do začiatku 20. storočia a ich prípadné doplnenie bude kvalifikované ako umeleckoremeselné práce.

Osobitnú pozornosť bude potrebné venovať reštaurovaniu rozsiahlej skupiny kamenných tvaroslovných článkov (ostenia portálov, ostenia okenných otvorov, piliere, stĺpy, rímasy). K spomenutým kamenným článkom bola pôvodne dotiahnutá primárna omietková vrstva s monochromatickým vápenným náterom. Ďalšiu skupinu tvoria schodiskové stupne na viacerých miestach v interiéri kaštieľa, ktorých aktuálny stav s vrstvami nevhodných náterov a potrebou rekonštrukcie úbytkov kamennej hmoty si vyžaduje umeleckoremeselné práce.

Prípad krovovej konštrukcie kaštieľa v Drahňove je špecifický v tom, že jej podstatná časť nad východným krídlom bola deštruovaná a nahradená rekonštrukčnou kópiou. Vonkajší tvar zachovanej časti staršej konštrukcie nad severným krídlom, ako aj novej konštrukcie nad východným krídlom sa zhoduje s tvarom historickej krovovej konštrukcie z konca 19. až začiatku 20. storočia. Krov severného krídla sa pri zbežnej obhliadke javí ako dobrý, po lokálnych opravách poškodení je schopný naďalej plniť svoju funkciu. V prípade zachovania terajšieho tvaru strechy navrhujeme použiť keramickú krytinu, ako to dokladajú aj historické fotografie (drážková krytina s malou plastickosťou povrchu). ❖

Zaklenutie vstupnej sály (p. č. 01) dosadajúce na toskánske stĺpy

Detail pilastra s akantovými hlavicami salóna (p. č. 102)

